

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İsraf Algısı¹

Feride ERSOY²

Makale Bilgisi

Özet

Alınma Tarihi

23.10.2019

Kabul Tarihi

10.12.2019

Yayınlanma Tarihi

30.12.2019

İsraf kavramı hayatın her alanında ihtiyaç fazlası tüketimi ve aşırıya kaçan davranışları ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Günümüzde bu kavramın yaygın kullanımı tüketim odaklıdır. İhtiyaç fazlası tüketimi teşvik eden ekonomik sistemlerin kullandığı moda ve reklam gibi araçlarla birlikte israf daha fazla hayatımızın içindedir. Bununla birlikte kişinin ihtiyaç fazlası tüketime odaklı davranışı savurganlığı meydana getirmektedir. Savurganlık, bireyin ekonomik bütçesinin yanı sıra aile bütçesini ve devlet bütçesini olumsuz etkilemektedir. İsraf nedeniyle bireyin yoksullaşma, devletin ithalat artışı nedeniyle dışa bağımlı bir ekonomiye yönelme riski bulunmaktadır. Böylesi önemli bir konuda nesillerin bilgilendirilmesi ve bilinç kazanımı eğitimle mümkündür. Sosyal bilgiler dersi hem hitap ettiği kitle açısından hem de içerdiği konular ve değerler açısından israf konusunda eğitimde etkili olabilecek derslerdendir. Bugünün sosyal bilgiler öğretmen adayları yakın geleceğin sosyal bilgiler öğretmenleri olacağı için öncelikle onların israf algısını anlamak amaçlanmıştır.

Bu çalışmanın amacı sosyal bilgiler öğretmen adaylarının israf algısını anlamaya çalışmaktır. Çalışmada nitel araştırma desenlerinden biri olan fenomenoloji deseni kullanılmıştır. Katılımcılar amaçlı örnekleme tekniklerinden ölçüt örnekleme ile seçilmiştir. Çalışmanın katılımcı ölçütleri arasında sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programında, ikinci sınıf dersleri arasında yer alan "vatandaşlık bilgisi dersini almış olmak" bulunmaktadır. Araştırmanın katılımcıları 2019-2020 akademik yılında üçüncü sınıfta öğrenimine devam eden sosyal bilgiler öğretmen adaylarından gönüllü olarak araştırmaya katılmak isteyen 10 öğretmen adayından oluşmaktadır. Çalışmanın verileri açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme tekniğiyle toplanmıştır. Araştırmanın verileri içerik analiziyle çözümlenmiştir. Çalışmada, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının israfı beş tema çerçevesinde anlamlandırıldığı tespit edilmiştir. Bu beş tema şöyledir: Sosyal bilgiler öğretmen adaylarına göre israfın anlamı, sosyal bilgiler öğretmen adaylarına göre israfı yönlendirici ve israfı sınırlandırıcı etkenler, sosyal bilgiler öğretmen adaylarına göre israf alanları, sosyal bilgiler öğretmen adaylarına göre israfın sonuçları, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının israfı baş etmeye yönelik önerileri. Araştırmada israfı önleyici birtakım değerlerin ve becerilerin eğitime ve israf olgusunun farklı eğitim alanlarında ve düzeylerinde araştırılmasına yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen eğitimi, Sosyal bilgiler eğitimi, Değer eğitimi, İsraf

¹ Bu çalışma 07-09 Kasım 2019 tarihlerinde Ankara Üniversitesinde düzenlenen VIII. Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumunda sunulan sözlü bildiri olarak hazırlanmıştır.

² Dr. Öğr. Üyesi. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı. Türkiye. feride_ersoy@hotmail.com ORCID ID: 0000-0001-7088-4903

Social Studies Teacher Candidates' Perception About Wastage

Article Info

Abstract

Received
23.10.2019

Accepted
10.12.2019

Published Online
30.12.2019

The concept of wastage is used in all areas of life to express excess consumption and excessive behavior. Today, its widespread use is consumption-oriented. Wasting is more in our lives along with tools such as fashion and advertising used by economic systems that promote surplus consumption. At the same time, one's surplus consumption-oriented behavior constitutes extravagance. Extravagance adversely affects the family budget and the state budget as well as the individual's economic budget. There is a risk of the individual becoming impoverished due to wastage, and an outward dependent economy due to the increase in imports of the state. It is possible to inform generations and gain awareness on such an important issue through education. On such an important matter, informing generations and gaining awareness are possible with education. Social studies course is one of the courses that can be effective in waste education both in terms of its target audience and in terms of its subjects and values. It is primarily aimed to understand social studies teacher candidates' perception about wastage because today's social studies teacher candidates will be the teacher of the near future.

The target of this study is to understand the perception about wastage of social studies teacher candidates. Phenomenology, which is one of the qualitative research designs, was used in the study. Participants were selected with criterion sampling among purposeful sampling techniques. Participant criteria of the study included completed "citizenship knowledge course" that one of the social studies undergraduate program courses. The study group consisted of 10 pre-service teachers who want to participate voluntarily, and continue in the third grade in 2019-2020 academic year. The data of the study were collected by semi-structured interview technique consisting of open-ended questions. The data of the research was analyzed by content analysis. In the study, it has been determined that social studies teacher candidates make sense of waste in five themes. These five themes are as follows: Meaning of waste according to social studies teacher candidates, factors leading to waste and limiting waste according to social studies teacher candidates, wastage areas according to social studies teacher candidates, result of waste according to social studies teacher candidates, social studies teacher candidates' suggestions for coping with waste. In the research, some suggestions were made regarding the education of some values and skills to prevent waste and some suggestions were made to investigate the waste phenomenon in different educational fields and levels.

Keywords: Teacher education, Social studies education, value education, wastage

GİRİŞ

İsraf kelimesi Arapça s-r-f kökünden türemiş bir mastardır. İnsanın eylemlerinde haddi aşması, itidali, orta yollu davranmayı terk etmesi anlamına gelmektedir (Kayhan, 2006, s.153-154). Gereksiz kullanım ve harcamalar da israf olarak nitelendirilmektedir (Yılmaz, Alıcı ve Karaman, 2017, s.58). Kişinin sahip olduğu maddi ve manevi varlığını, zamanını, emeğini, parasını, vs. fayda sağlamayan alanlarda sarf etmesi (Seyyar, 2015, s.309; Türk Dil Kurumu [TDK], sozluk.gov.tr); ölçüsüz ve gereksiz bir şekilde harcaması (Soysaldı, 2005, s.94); savurganlık yaparak kaynakları ve imkânları dengesiz, plansız ve gereğinden fazla harcaması (Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı [TCTB], 2018, s.10); harcamalarında dürtüsel davranarak boş amaçlarla bütçesini aşması israftır (Muttaqin, 2018, s.7).

İsraf, hayatın birçok alanında yer almaktadır. Yaşama dair maddi ve manevi unsurların ihtiyaç ötesinde, boş yere ve aşırı tüketimi israf olarak nitelendirilmektedir. Boş yere veya aşırı tüketilerek israf edilen unsur; para, enerji kaynağı, giyim, gıda, vs. gibi maddi ya da zaman, emek, değer, vs. gibi manevi bir unsur olabilmektedir. Bu bağlamda "tüketim" israfta önemli bir kavramdır. Bu kavram günümüzde ekonomi disiplininde, yaygın bir şekilde maddi unsurların tüketilmesini ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Ancak tüketim sadece "ekonomik" değil aynı zamanda "toplumsal", "psikolojik" ve "kültürel" bir olguyu da ifade etmektedir (Dal, 2017, s.2).

Tüketim, toplumun kültürel özellikleriyle yakından ilgilidir. Toplum üyelerinin tüketime bakışı, tüketim alışkanlıkları, israf ve tasarruf eğilimi toplumdaki hâkim kültürün bir parçasıdır. Toplumun hâkim kültürü uzun yıllar içinde toplum üyelerinin ortak paylaşımlarından oluşmakta ve toplum üyelerinin davranışlarını şekillendirmektedir. Kültürün bu özelliği yerini günümüzde modernleşme, küreselleşme, kapitalizm, kitle iletişim araçları, kültür endüstrisi, vs. gibi olguların etkileriyle popüler kültüre bırakmıştır. Zamanla oluşan yerel ve ulusal kültürler yerine yeni, geçici, pratik, hızlı yayılan, hızlı kabul gören, hızla değişen ve etki alanını genişleten popüler kültür kendine özgü kodlar geliştirmiş ve bu kodları küresel ağda ulaşabildiği ülkelere yaymıştır.

Popüler kültür, günümüzde, toplumdaki bireyleri moda, reklam, imaj oluşturma, özentil oluşturma gibi etkilerle tüketime teşvik etmektedir. Popüler kültür nedeniyle insanlar hem maddi olanı hem de manevi özelliklerini, zamanını, değerlerini tüketmektedir. Dostluk, sevgi, güven, gibi değerler tükenerek yavaş yavaş toplumdaki yerini kaybetmektedir. Bunun yerini hız, çıkar ilişkileri ve gösteriş almıştır. Popüler kültür, imaj kavramını öne çıkarmış, değerlerin yerini imaj almış, birçok kutsal nitelik yerini imaja bırakmıştır. İmaj, insanların asıl davranışlarının ve tutumlarının önüne geçmiştir (Coşgun, 2012, s.837-848). Marka tercihleri ve moda toplumun değerlerine, kimlik ve statü biçimlerine, geleneklerine, göreneklerine ve bunların toplumsal düzeni sağlamadaki işlevine katılarak tüketimde temeli oluşturmuştur (Köse, 2007, s.470; Sayın, 1994, s.100; Yağlı, 2013, s.37).

Günümüz toplumunda "tüketim" kavramı ihtiyaç olanı yeterince tüketmekten ziyade toplumsal statünün ve toplumsal kimliğin bir göstergesi haline gelmiştir. Birey yakın çevresine kendini kabul ettirmek için popüler olanı hayatına katmaya, dolayısıyla tüketmeye çalışmaktadır. Kitle iletişim araçları sunduğu moda ürünler ve yeni yaşam tarzlarıyla bu davranışı meşrulaştıran araçlar geliştirmektedir. Gençler, bu araçlardan en çok etkilenen toplumsal kitleyi oluşturmaktadır (Kaya ve Oğuz, 2010, s.148).

Gençlik dönemi tüketim kültürünün odak kitlesini oluşturmaktadır. Gençlik döneminde tüketim davranışı bir kültür haline gelmiştir. Bu kültür nedeniyle birçok genç, tüketim davranışına benzer anlamlar yüklemektedir. Gençler arasında aynı tarz yiyecekler, giyim, müzik, bilgi kaynaklarından beslenme söz konusudur. “Kullandıkları dil tüketim kültürünün üretmiş olduğu moda ve reklamların dilidir. Bu durum, benzer kalıpların dışına çıkmayan, aynı düşünce tarzına sahip, üretmekten ziyade hazır olarak verileni sürekli tüketmeye alışan bir gençlik ortaya çıkarmaktadır” (Koroğlu, 2014, s.254).

Gençliğin tüketim odaklı yaşadığı bir toplumda özelde bireyin genelde devletin bütçesi önemli ölçüde zarar görecektir. Aile bütçesi ve milli iktisat tasarruftan, ilerlemeden uzak kalacaktır. Nitekim israf günümüzde dünya ülkelerinin ortak sorunudur. Mevcut kaynakların iktisatlı kullanımı, gelecek nesillere aktarımın ve sürekliliğin sağlanması konusunda olumsuz bir tablo görünmektedir. Bu konuda önemli bir alanı gıda oluşturmaktadır. Dünya üzerinde insan tüketimi için üretilen yenilebilir gıdaların yaklaşık üçte biri israf edilmekte ya da kaybolmaktadır ki bu oran yılda yaklaşık 1,3 milyar tona denk gelmektedir (Food and Agriculture Organization of The United Nations [FAO], 2011, s.4; Özçiçek Dölekoğlu, 2017). Sadece Türkiye’de enerjide, meyve-sebzede, ekmekte ve suda yapılan israfın maddi boyutu 1 yılda 555 milyar TL’yi bulmaktadır (Akşam Gazetesi, 2019, 25 Temmuz; NTV, 2019, 25 Temmuz). Ulaştığı boyutlar dikkate alındığında israf olgusu, asrın afeti, olarak nitelendirilmektedir (Güner, 2015; Sancaklı, 2013).

İsraf birey ve toplum açısından bir bugün ve gelecek sorunudur. Ülkeler küreselleşmenin ve tüketim odaklı ekonomik anlayışın bir sonucu olarak aşırı tüketime yönelmiştir. Aşırı tüketim para piyasasını canlı tutmak, sermayeyi arttırmak amacıyla israfı durdurmak yerine bilakis teşvik etmektedir. Tüketimde ihtiyaç yerine lüks, konfor ve çeşitlilik arayışı kendine özgü bir yaşam biçimi oluşturmuştur. Yazıcı ve Yazıcı’ya (2017, s.680) göre “lüks tüketim anlayışı, beşeri ve doğal kaynakların hızlı bir şekilde yok olmasına, telafisi zor ekonomik ve sosyal bozulmalara yol açmaktadır”. Tüm bu bozulmalar dünyayı yaşanamaz bir yer haline getirmeden önce “insanın kendi hayatını kanaatkâr bir şekilde geçirmesi, dünyayı gelecekte de yaşanılabilir bir yer olarak koruması, gelecek nesilleri de düşünerek hareket etmesi, maddi ve manevi zenginlikleri değerini yitirmeksizin canlı tutabilmesi için” israf etmeksizin iktisat etmesi önemlidir (Kayhan, 2006, s.153).

İsraf konusuna üst düzey dikkatin geliştiği bir yaşam biçimini alışkanlık haline getirmek, israf alanları ve israfın zararları konusunda halkı ve gelecek nesilleri bilinçlendirmek eğitimle mümkündür. Eğitim, bireylerin “iyi tüketici davranışları” kazanmasına, “kıt ekonomik kaynakların akılcı ve verimli bir biçimde nasıl kullanılacağını” öğrenmesine ve aynı zamanda ülkenin ekonomik gelişmesine katkı sağlamaktadır”. Eğitim bireylere iyi tüketici davranışları kazandırarak ekonomik gelişmesine ve kalkınmasına katkı sağlamaktadır (Akhan, 2015, s.374). Eğitim bireylerin bilgi, beceri ve değer kazanımının ötesinde ayrıca toplumun yaşamasını ve kalkınmasını sürdüreceği değerleri üretmek, var olan değerlerin dağılmasını önlemek, yeni ve eski değerleri bağdaştırmak sorumluluğunu taşımaktadır (Akdağ, 2015, s.279). Ülke ekonomisinin sürdürülebilir bir şekilde büyüme ve gelişmesinde önemli bir yapıtaş olan tasarruf oranları üzerinde ve aynı zamanda hane halkının kazancı üzerinde eğitim olumlu yönde etkiye sahiptir (Kanık ve Temiz Dinç, 2017, s.83).

Eğitim aracılığıyla “bireyin topluma iyi ve nitelikli vatandaş olarak katılmasını sağlamak devletin önemli görevlerinden biridir” (Akdağ, 2015, s.281). Sosyal bilgiler eğitiminin varoluş amaçlarından biri “etkili vatandaş” yetiştirmektir. Sosyal bilgiler dersi bireyin topluma iyi bir

vatandaş olarak katılmasında önemli bir yere ve öneme sahiptir. İnsanı, toplumu, çevreyi konu alanı olarak inceleyen bu ders, bireyin insan-toplum ilişkileriyle ilgili bilgi ve deneyimlerini geliştirmesine, kendisiyle ilgili değerleri ve düşünceleri keşfetmesine imkân sağlamaktadır (Kabapınar, 2014, s.3). Disiplinlerarası anlayışla şekillenen bu derste “ekonomi” disipliniyle ilişkili olarak israfı önleyebilecek kavramlar ve değerler öğretilenmektedir.

Sosyal bilgiler, ekonomi biliminin tasarruf odaklı bilgi, beceri ve değerlerinin yanı sıra bir vatandaşlık ödevi olarak israftan kaçınma sorumluluğunun eğitiminde oldukça önemli bir derstir. Bu dersi alan öğrencilerin çevre okuryazarlığı kazanabileceği “insanlar, yerler ve çevreler”; bilinçli tüketici özellikleri kazanabileceği “üretim, dağıtım ve tüketim” öğrenme alanları özellikle israfı önlemeye yönelik kazanımlar açısından önemlidir (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018, s.11). Kazanımların hayata geçirilmesinde, “bir öğrencinin günlük ortalama 8 saatini geçirdiği okul bağlamında düşünüldüğünde, en büyük sorumluluk okulun bütün paydaşlarının yanında öğretmene düşmektedir” (Beldağ, 2019, s.142). Kazanımların gerçekleşmesi, dersin amaçlarına ulaşması eğitim etkinliklerini düzenleyen branş öğretmenlerinin konuya gerekli önemi vermesiyle ilişkilidir. Henüz öğretmenlik eğitimi devam eden sosyal bilgiler öğretmen adaylarının algı dünyasında israf olgusunun nasıl şekillendiğini ortaya koymak, sosyal bilgiler eğitiminin israfı önlemeye yönelik içeriğinin yakın gelecekteki başarılı eğitimi açısından önem arz etmektedir.

Alanyazında sosyal bilgiler eğitimiyle ilgili çalışmalarda israf olgusunun çalışıldığı bir araştırma ile karşılaşılmamıştır. Bazı çalışmalarda israf ile eğitimin ilişkilendirildiği, eğitimde yapılan israf ve eğitsel zararları (Brimer ve Pauli, 1971; Kaume-Mwinzi, 2017), eğitimde atık yönetimi (Kalambura, Racz ve Kalambura, 2015; Polanec, Aberšek ve Glodež, 2013) gibi konuların araştırıldığı tespit edilmiştir. Ancak doğrudan israf olgusunun yapısal boyutlarını açıklayan veya sosyal bilgiler öğretmen adaylarının israf algısını araştıran bilimsel bir çalışma ile karşılaşılmamıştır. Bu çalışmanın temel amacı; sosyal bilgiler öğretmen adaylarının israf algısını anlamaya çalışmaktır. Bu temel amaç çerçevesinde araştırmada şu soruya yanıt aranmıştır: Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının israf algısı nasıldır?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Çalışma nitel araştırma yöntemine uygun tasarlanmıştır. Çalışma deseni olarak nitel araştırma desenlerinden fenomenoloji tercih edilmiştir. Fenomenoloji deseni; farkında olduğumuz fakat derinlemesine ve ayrıntılı bilgiye sahip olmadığımız fenomenin insanlar tarafından nasıl tecrübe edildiğini ve nasıl anlamlandırıldığını açıklamaya odaklanmaktadır. Desenin temeli; “Bu insan grubu veya kişinin bu fenomene ilişkin yaşanmış deneyiminin anlamı, yapısı ve özü nedir?” sorusuna dayanmaktadır (Patton, 2014, s.104; Yıldırım ve Şimşek, 2008, s.72). Çalışmada sosyal bilgiler öğretmen adaylarının israf algısını oluşturan fenomenin açıklanmasına odaklanıldığından çalışma fenomenoloji deseniyle yürütülmüştür.

Çalışma Grubu

Çalışma grubu amaçlı örnekleme tekniklerinden ölçüt örnekleme ile seçilmiştir. Çalışmaya katılım ölçütleri arasında sosyal bilgiler öğretmenliği anabilim dalı lisans programında ikinci sınıf dersleri arasında yer alan “vatandaşlık bilgisi dersini almış olmak” bulunmaktadır. Bu ölçütün belirlenmesindeki temel amaç, katılımcıların bu dersi almış olmalarının israfa yönelik

farkındalık geliştirebileceği düşüncesinden hareketle, çalışmaya zengin veri kaynağı sağlamaktır. İçeriğinde vatandaşlık görev ve sorumluluklarına yönelik bilgilerin de yer aldığı bu dersi bir önceki dönemde almış olan ve 2019-2020 akademik yılında üçüncü sınıfta öğrenimine devam eden sosyal bilgiler öğretmen adaylarından gönüllü olarak çalışmaya katılmak isteyen 6 erkek ve 4 kızdan oluşan 10 öğretmen adayı çalışma grubunu oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

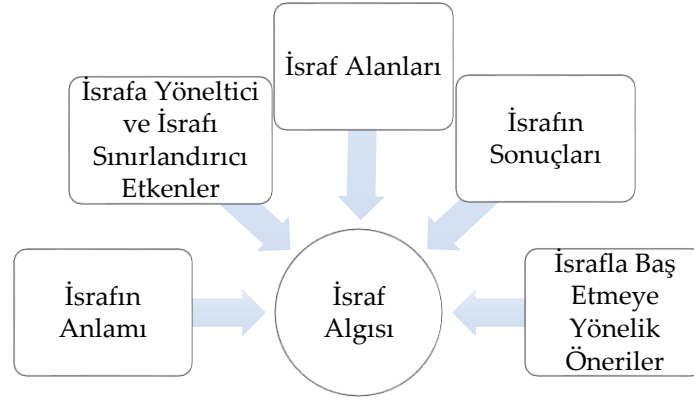
Çalışmanın veri toplama sürecinde, araştırmacı tarafından bilimsel prosedürüne uygun bir şekilde geliştirilen, açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Taslak görüşme formunda katılımcıların israf algısını çok boyutlu bir şekilde anlamaya yönelik 14 soru yer almıştır. Uzman görüşleri ve pilot çalışma sonunda bu soruların bir kısmı birleştirilmiş, bir kısmı sonda olarak kullanılmıştır. Görüşme formunda 6 soru ve bu soruları destekleyici sondalar yer almıştır. Sorular şu ana temalarda detayları, örnekleri ve anlamı keşfetmeye yönelik hazırlanmıştır: İsrاف kavramının zihinsel çağrışımları, israfa yönelik yaşantılar ve gözlemler, israfa bakış açısı, ek görüşler ve deneyimler. Çalışmanın verileri nitel araştırmada sıklıkla kullanılan derinlemesine görüşme tekniğiyle toplanmıştır. Katılımcı oluru alınarak verilerin ses kaydı alınmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmacı öncelikle katılımcıları K1, K2,...K10 şeklinde kodlamıştır. Sonra her bir katılımcının görüşme kaydını metne dönüştürmüştür. 30-45 dakikalık kayıtların metne dönüştürülmesiyle elde edilen veriler orijinal metin üzerinde fenomenoloji desenine uygun içerik analiziyle çözümlenmiştir. Fenomenoloji deseni veri analizinde kendine özgü bir içerik analizi gerektirmektedir. Bu nedenle veri analizinde “olgu ile ilgili yaşantıların ve anlamların ortaya çıkarılması”, “verinin kavramsallaştırılması”, “olguyu tanımlayabilecek temaların ortaya çıkarılması” çabası yer almıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s.75). Çalışmanın bilimselliğini güçlendirmek amacıyla öncelikle araştırmacı tarafından veriler kodlanmıştır. İlk bulguları oluşturan yapı ve kavramlar ve bunların bağlamsal boyutları panel tartışmasında 7 alan uzmanıyla tartışılmıştır. Panel tartışmasında en az 6 uzmanın üzerinde fikir birliği sağladığı temalar ve ilişkiler dikkate alınarak bulgular açıklanmıştır. Bulgular doğrudan alıntılarla desteklenmiştir.

BULGULAR

Bu bölümde sosyal bilgiler öğretmen adaylarının israf algısını oluşturan yapının özü ve detaylı boyutları yer almaktadır. Görüşmelerden elde edilen verilerin çözümlenmesi sonucunda sosyal bilgiler öğretmen adaylarının israf algısını ortaya koyan beş temaya ulaşılmıştır. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının israf algısına ilişkin temalar Şekil 1’de yer almaktadır.

Şekil 1. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının israf algısına ilişkin temalar

Şekil 1’de yer alan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının israf algısını açıklayan beş tema şöyledir: Sosyal bilgiler öğretmen adaylarına göre israfın anlamı, sosyal bilgiler öğretmen adaylarına göre israfa yöneltici ve israfi sınırlandırıcı etkenler, sosyal bilgiler öğretmen adaylarına göre israf alanları, sosyal bilgiler öğretmen adaylarına göre israfın sonuçları, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının israfla baş etmeye yönelik önerileri.

1. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarına Göre İsrafın Anlamı

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının zihninde israf kavramının çağrıştırdığı birtakım kavramlar şöyledir: İhtiyaç fazlası tüketim, gereksizlik, kaos. Öğretmen adayları israf kavramını “ihtiyaç fazlası tüketim”, “gereksizlik” ve “kaos” kavramlarıyla algılamaktadır (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10). Alışveriş ve kaynakların tüketimi konusunda ihtiyaç fazlası tüketim yapılmaktadır. “İhtiyaç” kavramı bu bağlamda bir sınırlandırmaya muhtaçtır. Öğretmen adayları ihtiyaç kavramını; “doyabileceğimiz kadar gıda” (K1, K6), “sağlığından olmayacak kadar yemek” (K7), “giyebileceğimiz kadar kıyafet”(K1), “bir kaybımız olmayacak kadar harcama” (K1, K7), “işimizi görecekt kadar ürün” (K4, K9), “gereği kadar” (K5, K6, K8, K9, K10) gibi ifadelerle açıklamışlardır. Bu bağlamda ihtiyaç ile israfın arasındaki sınır bir şeyin “gereği kadar” bir diğer deyişle “ölçülü” karşılanması olarak düşünülebilir.

İsrafın ikinci anlamı “gereksizlik” kavramıyla açıklanmıştır. Katılımcılar genellikle vakit israfını, boş işleri, fazla uykuyu, maddi harcamayı, alınıp da kullanılmayan ürünleri “gereksizlik” kavramıyla ifade etmişlerdir. Katılımcılar ayrıca “israf” denildiğinde zihinlerinde bir “kaos” ortamı belirlediğini ifade etmektedir. Katılımcılar kaosu şöyle ifade etmiştir: K1 “doyumsuzluk”, K2 “kargaşalı bir süreç” ve “sonsuzmuş gibi yaşama”, K3 “olgunlaşma”, K4 “lüks ve gösteriş”, K7 “kaos ortamı”. Tüm bu bulgular çerçevesinde sosyal bilgiler öğretmen adaylarının israf kavramının anlamını ihtiyaç fazlası, gereksiz tüketimin ve kullanımın oluşturduğu ya da oluşturması muhtemel kaos gibi algıladığı düşünülebilir.

2. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarına Göre İsrafa Yöneltici ve İsrafi Sınırlandırıcı Etkenler

2.1. İsrafa Yöneltici Etkenler

İnsan, hiçbir neden yok iken elindeki zamanı, imkânı ve parayı boş yere harcamak ister mi? Bu çalışmada yapılan analiz israf eyleminin birtakım etkileyici faktörlerle gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarını israfa yöneltici etkenler Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1.*Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İsrar Yöneltili Etkenlere İlişkin Algısı*

Psikolojik Etkenler	Sosyal Etkenler	Kültürel Etkenler	Ekonomik Etkenler	Medya Etkenleri
➤ Ruhsal durum	➤ Aile	➤ Popüler kültür	➤ Kapitalizm	➤ Sosyal medya
➤ İlgi ve istek	➤ Sosyal çevre	➤ Hız odaklı yaşam biçimi		➤ Kitle iletişim araçları
➤ Güç ve statü beklentisi	➤ Arkadaş			
➤ Öz benlik inşası	➤ Okul			
➤ Kişilik	➤ Toplum			

Tablo 1 incelendiğinde sosyal bilgiler öğretmen adaylarının israfı ile ilgili algısını oluşturan yapıardan “israfı yöneltili etkenler” temasının alt boyutları görülmektedir. Bu alt boyutlar; “psikolojik etkenler”, “sosyal etkenler”, kültürel etkenler”, ve “medya etkenleri” olarak tespit edilmiştir. Psikolojik etkenler arasında; ruhsal durum, ilgi ve istek, güç ve statü beklentisi, öz benlik inşası, kişilik boyutları bulunmaktadır. Sosyal etkenler arasında; aile, sosyal çevre, arkadaş, okul ve toplum yer almaktadır. Kültürel etkenler arasında; popüler kültür ve hız odaklı yaşam biçimi; ekonomik etkenler arasında; kapitalizm; medya etkenleri arasında; sosyal medya ve kitle iletişim araçları yer almaktadır. Bu etkenlerden psikolojik etkenler ve ekonomik etkenler kendi içinde alt boyutlara ayrılmaktadır. Bu alt boyutlar Tablo 2’dedir.

Tablo 2.*Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İsrar Algısını Açıklayan İsrar Yöneltili Etkenlerden Psikolojik ve Ekonomik Etkenlerin Boyutları ve Alt Boyutları*

	Boyutlar	Alt Boyutlar
Psikolojik Etkenler	➤ Ruhsal Durum	Stres Mutsuzluk
	➤ İlgi ve İstek	Kitap okumaya ilgi Makyaj yapmaya ilgi
	➤ Güç ve Statü Beklentisi	Hâkimiyet kurma Güçlü görünme Üstün olma Statü elde etme
	➤ Öz Benlik İnşası	Beğenilme İlgi ve dikkat çekme Gösteriş yapma
Ekonomik Etkenler	➤ Kişilik	Özgüven oluşturma Özsaygı oluşturma İrade eksikliği Açgözlülük Kıskançlık Tembellik Rahatına düşkünlük
	➤ Kapitalizm	Anı yaşama Girişimcilik Alışkanlık Meraklılık Para Odaklı Anlayış Moda Rekabet Piyasası Artan Servet ve Bolluk

Tablo 2’de israfa yöneltici etkenlerden psikolojik ve ekonomik etkenler ve alt boyutları görülmektedir. Psikolojik etkenlerin alt boyutları şöyledir: Stres ve mutsuzluk (ruhsal durum); kitap okumaya ilgi ve makyaj yapmaya ilgi (ilgi ve istek); hâkimiyet kurma, güçlü görünme, üstün olma, statü elde etme, beğenilme, ilgi ve dikkat çekme, gösteriş yapma (güç ve statü beklentisi); özgüven oluşturma ve özsaygı oluşturma (öz benlik inşası); irade eksikliği, açgözlülük, kıskançlık, tembellik, rahatına düşkünlük, anı yaşama, girişimcilik, alışkanlık, meraklılık (kişilik). Ekonomik etkenler, kapitalizm kaynaklıdır. Tespit edilen alt boyutlar arasında; para odaklı anlayış, moda, rekabet piyasası, artan servet ve bolluk bulunmaktadır.

2.1.1. Psikolojik Etkenler

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının israf algısını açıklayan yapıda israfa yöneltici etkenlerden biri psikolojik etkenlerdir. Tablo 2 psikolojik etkenlerin boyutlarını ve alt boyutlarını sunmaktadır. Öğretmen adaylarının israf deneyimindeki psikolojik etkenlerden biri “ruhsal durum”dur. K9 "stres" artışının israfa eğilimli bir ruh haline neden olduğunu insanların çareyi alışverişte bulduğunu anlatmıştır. Ayrıca "mutsuz" bir ruh haline sahip olanlar "hayatına mutluluk katma isteğinden dolayı" ihtiyaç fazlası tüketime odaklanmaktadır (K3, K7). Bir diğer psikolojik etken "ilgi ve istek"tir. Genellikle ilgi ve istek duyulan konularda israfa eğilim gösterilmektedir. K7 kitaplara, K10 makyaja ilgilidir. Bu ilgileri nedeniyle her iki katılımcı alışverişe istek duymakta ve harcamalarının kaynağını, sınırını ve sonucunu hesaplamaksızın alışveriş yapmaktadır. K10 ilgi ve istek kaynaklı israfını şöyle anlatmıştır: “Diğer aile bireylerimle birlikte ortak para toplayıp babama doğum günü yapacaktık. Herkes bunun için bana para göndermişti. Kozmetik firmasına gidip o parayı deli gibi kendime kozmetik alarak harcamıştım.”

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının israf algısını oluşturan israfa yöneltici psikolojik etkenlerden biri "güç ve statü beklentisi"dir. Öğretmen adaylarına göre arkadaş çevresinde, sosyal çevrede ve toplumda kabul görmek, güç ve statü sahibi olabilmek amacı, marka ve kalite odaklı tüketime, eşyada ve kıyafette çeşitlilik aranmasına neden olmaktadır. Öğretmen adayları bu durumu genellikle "beğenilme ve ilgi çekme" ya da “kabullenilme ve itibar görme” isteğinin beslediğini düşünmektedir. Bu duygu tüm katılımcılarda özellikle "karşı cins" karşısında aktifleşmektedir. Örneğin K1 ve K4 sürekli yeni şeyler aldığında sosyal çevrede kabul göreceğini, çok dostu olacağını, kaliteli bir iş yapmış olacağını, karşı cinsin ve arkadaşlarının dikkatini çekmiş olacağını düşünmektedir.

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının israf algısını oluşturan israfa yöneltici psikolojik etkenlerden biri "öz benlik inşası"dır. Öğretmen adayları ihtiyacı olmasa da yeni ürün aldığında öz güven ve öz saygı artışı hissettiği için alışveriş yapmaktadır. K8 “moda olduğu için değil de yeni bir kıyafet aldığımda ve o kıyafetin bana yakıştığını gördüğümde kendimi özgüveni ve özsaygısı tam hissettiğim için sürekli bir alışveriş yapma ihtiyacı hissediyorum” demiştir. K1 ise modaya uygun bir kıyafet aldığında psikolojik açıdan rahat hissetmektedir. Olmasa nasıl hissederdin, sorusuna verdiği yanıt; “kötü ve özgüveni düşük” olmuştur.

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının israf algısını oluşturan psikolojik etkenlerden biri "kişilik" etkisidir. Bu kapsamda "kendini kontrol edememe" yani “irade eksikliği” israfa yönelmedeki en önemli etkenlerden biridir. İsrafa yönelme ya da israftan kaçınma eğilimi bireyin irade düzeyiyle doğrudan ilişkilidir. K1, K5 ve K6 birçok insanın "açgözlülük" nedeniyle israf ettiğini belirtmiştir. K7 özellikle "kıskançlık" özelliği nedeniyle bir başkasında olan ürünü kendine yakışmasa bile alan insanlardan bahsetmiştir. K1, K2 ve K4 insanları israfı yönelten

özelliği “tembellik ve üşengeçlik” kavramlarıyla açıklamıştır. Yeniden pazara çıkmaya üşendiği için haftalık tüketebileceğinden fazla alışveriş yapan kişilerin kalan gıdaları çürüdüğü için çöpe attığını vurgulamıştır. Rahatına düşkünlük de israfa özellikle zaman israfına yönelmektedir. K10: “Rahat ve konfor isteği bizi israfa yönlendiriyor. İçgüdüsel olarak bunu yapıyoruz.” K1 ve K2 bu nedenle zamanı ertelemişlerdir. K4 "anı yaşama" odaklı hayat felsefesi nedeniyle gelecek planları yerine anlık eylemlere odaklanmaktadır. Bu nedenle birikim ve tasarruf planları yoktur. K8 “alışkanlık”larından kolay vazgeçemediği için gece sabaha kadar ışığı açık bırakarak elektrik israfı yapmaktadır. K5 ve K7 "meraklılık" duygusu nedeniyle mağazaları ya da alışveriş sitelerini gezmekte ancak bir süre sonra gereksiz harcamalar yapmaktadır.

2.1.2. Sosyal Etkenler

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının israf algısını açıklayan yapıyı oluşturan israfa yöneltici etkenlerden biri sosyal etkenlerdir. Katılımcıları israfa yönelten sosyal etkenler arasında aile, sosyal çevre, arkadaş, okul ve toplum bulunmaktadır. “Aile” içinde çocukluğundan itibaren “cebinde para taşıma”, “marka giyinme”, “imajın statü kazandırması” gibi konularda sürekli telkin edildiğini belirten K3, israfın kendi hayatında üst seviyede olduğunu bilmekte fakat israf içeren davranışlarını olumlu değerlendirmektedir. Ona göre israf içindeki yaşam kişiye toplumsal statü kazandırmakta ve maaş algısını yıkararak girişimciliği ortaya çıkarmaktadır. K3 israfla elde etmeyi beklediği sonucu gerçek hayatta bulamadığına hayret etmektedir. Diğer katılımcılara göre israfın temel sebeplerinden biri “ailenin bilinçli yönlendirmemesi”dir. Ayrıca katılımcılar, kaliteli ve şık giyimin “sosyal çevre” içinde itibar kazandıracığı, beğeni ve ilgi toplayacağı düşüncesiyle israf etmektedir. K4: “İnsanların içi nasılsa dışı öyledir, cümlesi var ya, bizim insanlar öyle. Dışında temiz ve güzel görünüyorsa sanıyorlar ki içi de temiz.” İsrafa yönelten diğer sosyal etken “arkadaş” unsurudur. K1, K4, K7, K10 arkadaş önerisiyle zaman zaman alışveriş yapmaktadır. Son olarak katılımcılara göre “eğitim etkinlikleriyle yeterli bilinç oluşturmayarak” “okul” unsuru da israfı etkilemektedir.

2.1.3. Kültürel Etkenler

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının israf algısını açıklayan yapıyı oluşturan israfa yöneltici etkenlerden biri kültürel etkenlerdir. Öğretmen adaylarına göre, bireyi israfa yönelten kültürel etkenler arasında; popüler kültür ve hız odaklı yaşam biçimi bulunmaktadır. Günümüzde toplumda hâkim “popüler kültür” ve “hız odaklı yaşam”, “bilinçsizce tüketim çılgınlığına” neden olmaktadır. Bunu “birşeylere geç kalma” ve “tüketime mecbur hissetme”, daha pahalı, daha farklı, daha kaliteli ve moda uygun giyinerek “beğenilme ve ilgi toplama”, “toplumsal sınıf atlama” gibi duygular oluşturarak yapmaktadır (K1, K2, K4, K7, K8, K9). K4 ve K7’ye göre toplum eskiden sahip olduğu “kanaat ve tasarruf” gibi israfa engel olan değerleri günümüzde yeni nesillere aktaramamaktadır. Bu nedenle insanlar hızlı değişim ve tüketim odaklı “popüler” kültür etkisine kapılarak israf yapmaktadır.

2.1.4. Ekonomik Etkenler

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının israf algısını açıklayan yapıyı oluşturan israfa yöneltici etkenlerden biri ekonomik etkenlerdir. Öğretmen adayları, bireyi israfa yönelten ekonomik etkenleri “Kapitalizm” kavramıyla açıklamaktadır. Öğretmen adaylarına göre kapitalizmin para odaklı anlayış, moda, rekabet piyasası, artan servet ve bolluk kavramları ihtiyaç fazlası tüketimi teşvik etmektedir. Para odaklı anlayışa sahip bireylerde, “aldığım ürünün/hizmetin tamamını/tamamına yakınına tüketmezsem param ziyan olacak” düşüncesi oluşmaktadır.

K5'e göre insanlar "parasını verdim, tüketmeliyim" hissine kapılarak ücret verip satın aldığı hizmetleri tüm yönleriyle ihtiyacı olmasa da kullanmak istemektedir. Bu durum en çok her şey dâhil tatillerde gözlenmektedir. Eline kahvaltı tabağını alan birçok insanın yiyemeyeceği oranda ve türde gıdayı tabağına koyması ve nihayetinde tüketemediği için tabağında kalan çöpe dökmesi örnek verilmiştir.

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarına göre, israfa yönelten diğer ekonomik etken modadır. Katılımcılar "moda" kavramının israftaki önemini vurgulamıştır. K1, K2, K3, K4, K7 modadan önemli ölçüde etkilenerek israfa yönelmektedir. K5, K6, K8, K9, K10 modanın kendini vitrine yönelttiğini fakat çoğu zaman irade kullanarak ihtiyaç dışı ürünü almadan geri döndüğünü ifade etmiştir. K3: "Geç etkileniyorum ama mutlaka etkileniyorum." K4: "Moda sana o sene ne giydiriyorsa sen onu giymek zorunda kalıyorsun." K7: "Moda adı altında israfa devam ediyoruz." K10 ve K8: "Moda olanı değil, kendine yakışanı ve uyanı giymeli insan." K5: "Moda, insanın kendine yakışanı giymesidir." K6: "Ekonomide çok sıkıntı yok ama yetişme tarzım israfa uygun değil. Moda, marka gibi şeyler beni pek etkilemez."

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarına göre israfa yöneltici önemli bir ekonomik kavram da "rekabet piyasası"dır. Günümüzde ulusal ve küresel anlamda üretimi ve tüketimi önemli ölçüde rekabet piyasası yönlendirmektedir. Piyasa koşullarında rekabet etmede; reklam, indirim, kampanya, kademeli üretim ve dağıtım, kalite farkı oluşturma, her şey dâhil uygulama, küresel pazar oluşturma, vs. gibi birçok araç kullanılmaktadır. Tüm bu araçlar bireyi israfa yönelten etkenler arasındadır. Öğretmen adayları sosyal medyada ve kitle iletişim araçlarında karşılaştığı "reklam"dan, mağazalarda karşılaştığı "kampanya" ve "indirim" ilanından etkilenmekte, indirimi kaçırmama hissiyatıyla israf etmektedir. K1 ve K2 "indirimi kaçırmamayı, diye alıyorum" demektedir. Piyasada rekabeti destekleyerek tüketimi teşvik eden bir unsur da "kademeli üretim ve dağıtım"dır. Bu konuda öğretmen adayları özellikle teknolojik ürünlerin üretim ve dağıtımında belli bir niteliğin öncelikle ürüne yüklendiğini ve bu sırada bir sonraki seriye ilave edilecek özelliğin bilindiği halde yeni modelde kullanıldığını ve dolayısıyla insanların sürekli bir yenilik beklentisi içinde alışverişe teşvik edildiğini ifade etmişlerdir. K4 bu durumu "pazar hilesi" olarak ifade etmiştir.

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarına göre günümüzde birçok otelde, gezi planında "her şey dâhil" uygulamalar sıklıkla kullanılmaktadır. Bu uygulamalar "yurtdışı" gezilerinde önemli kolaylıklar sağlamaktadır (K1). Ancak katılımcıların deneyimlerine göre bu uygulamalar özellikle "açık büfe" uygulaması ile önemli derecede israfa neden olmaktadır. Problem uygulamanın açık büfe olmasında değil, insanların "nasılsa parasını verdim" hissiyle hareket etmesindedir (K1, K2, K3, K4, K5, K7, K10).

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarına göre israfa yöneltici bir diğer ekonomik etken "küresel pazar" ekonomisidir. Küresel pazar ekonomisi rekabet piyasasıyla etkileşimli olarak ve marka, kalite, çeşitlilik, fiyat kavramlarıyla başlı başına küresel sektör hâkimiyeti kurarak israfı teşvik etmektedir. K7'ye göre rekabet piyasasında hâkim güç olan, aşırı tüketimi teşvik eden, ülkelerin iç piyasasını da kontrol eden "küresel pazar" ekonomisiyle rekabet etmek güçtür.

Üretici firmaların arasındaki rekabete dayalı üretim ürünlerin çeşitli ve bol olmasını sağlamaktadır. Bu nedenle piyasada tüketiciler bir ürünün çok "farklı kalite"deki çeşitlerini ve markalarını bulabilmektedir. Rekabete dayalı ekonomi firma sahiplerinin gelirini arttırırken aynı zamanda piyasada alınabilecek ürünlerde bolluk meydana getirmektedir. Bu bağlamda sosyal bilgiler öğretmen adaylarına göre insanları israfa yönelten bir kavram da "artan servet ve bolluk" kavramıdır. Günümüzde insanların "gelir düzeyi" ve "ürünlerin

çeşitliliği” artmıştır. Dolayısıyla “bolluk” içinde yaşayıp da yokluk görmeyen insanlar yokluk algısından uzak yaşamakta, tasarrufu değil tüketimi hedeflemektedir (K6, K8, K9).

2.1.5. Medya Etkenleri

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının israf algısını açıklayan yapıyı oluşturan israfı yönettici etkenlerden biri medyadır. Öğretmen adaylarına göre bireyi israfı yönettici medya etkenleri arasında; “sosyal medya” ve “kitle iletişim araçları” bulunmaktadır. Sosyal medya ve kitle iletişim araçları fazlaca vakit geçirildiği için zaman israfına; “reklamlar ve indirimli kampanyalar” ile ihtiyaç fazlası alışverişe teşvik ettiği için “para” israfına neden olmaktadır. Öğretmen adayları önemli bir zaman dilimini bu iki unsurla geçirdiğini, zaman israfı yaptığını ifade etmektedir. Ayrıca kırmızı renkli “indirim” afişlerinden etkilenen katılımcılar bu nedenle ihtiyaç fazlası alışverişe yönelmektedir. Katılımcıların sıklıkla tercih ettiği kitle iletişim aracı olan “televizyon” sunduğu “model” etkisiyle israfı teşvik etmektedir. Öğretmen adayı kendine yakın bulduğu “model” gibi giyinmek için ihtiyaç fazlası alışveriş eğilimi göstermekte veya kendisi irade gösterse de çevresindeki insanların irade gösteremediğini belirtmektedir (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K9, K10).

2.2. İsrâfı Sınırlandırıcı Etkenler

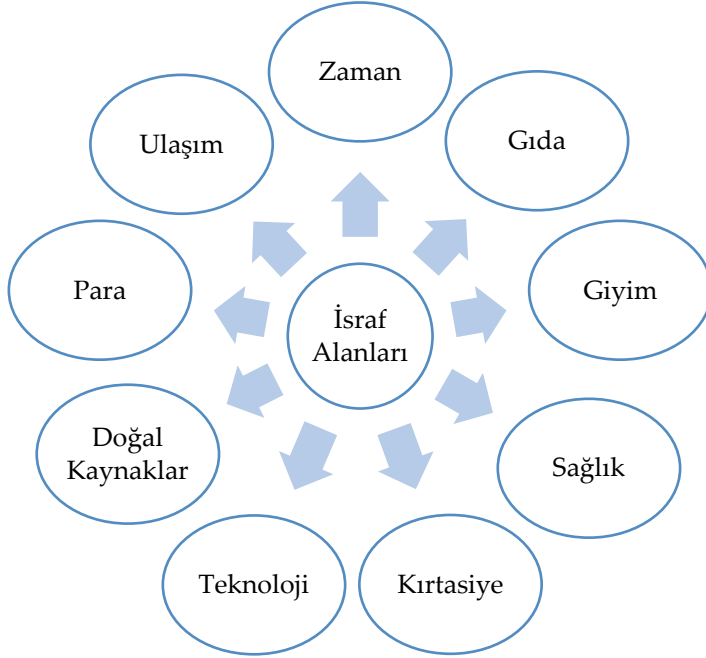
Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının israf algında tespit edilen şemalardan biri “israfı sınırlandırıcı etkenler”dir. İsrâfı sınırlandırıcı etkenler arasında; farkındalık, uyarı, kolaylık sağlama, aile, ekonomik sıkıntı alt boyutları bulunmaktadır. “Farkındalık” israfı sınırlandırmaktadır ancak sadece farkındalık geliştirmek israfı sınırlandırmada yeterli olmayabilir. Zira israf katılımcıların “farkında olmaksızın” ya da “farkında olarak” yaptığı bir eylemdir. Farkında olmaksızın, birtakım etkenlerin etkisinde kalınarak israf yapıyorsa süreç içinde farkındalık geliştiğinde eylem “tamamen değişmekte” yahut “bir miktar değişmekte” ya da “değişmeksizin devam etmekte”dir. K1, K2, K3, K8, K10 israfın farkında olsa da devam eden eylem olduğunu belirtmektedir. K5 ve K6 sosyal medyada okuduğu bir yazı sayesinde farkındalık kazandıktan sonra davranışında %30 oranında bir değişim yaşamıştır. K7 farkındalık kazandıktan sonra önemli ölçüde değişmiştir.

Sosyal bilgiler öğretmen adayları israfın ne olduğunu, hangi davranışın israf olacağını bilmektedir fakat israf anında aktif yönelticinin etkisinde kalmaktadır. İsrâf, bilincin tüketim arzusuyla anlık perdelendiği anda yapılmaktadır. K8 bu konuda “uyarı” yapılmasına ihtiyaç duymaktadır. K8: “Aslında çoğu şeyi farkında olmadan yapıyoruz. Biri bize söylese farkında olurduk.” Bununla birlikte birçok katılımcı israf olacağını bildiği halde davranışına devam etmektedir. “Kolaylık sağlama” özellikle “zaman” açısından israfı sınırlandırmaktadır. Örneğin “internet alışverişi kolaylığı” katılımcılara “zaman tasarrufu” sağlayabilmektedir (K1, K2, K3). Ayrıca “aile” israfı sınırlandırmaktadır. K9 ailede aldığı eğitim nedeniyle israftan kaçınmaya çalışmaktadır. Son olarak “ekonomik sıkıntı” israfı sınırlandırmaktadır (K1, K3, K4, K7, K8, K10). K8 maddi durum yetersizliği nedeniyle bazen gıda israfından kaçınmaktadır. K8: “Dün akşam yaptığım bir yemeği bugün sabah ısıtıp yiyebilirim fakat bu da maddi durumdan dolayı. Ekonomik sıkıntım olmasaydı onu çöpe atabilirdim.” K8 örneği maddi durumun geçici bir sınırlandırıcı olduğunu göstermektedir. Ancak K9’da durum farklıdır. K9 maddi imkân yetersizliğine bağlı birçok deneyimi nedeniyle tasarrufa yönelmiştir. Önceki yaşantılarını düşünerek yeniden maddi sıkıntı yaşamamak için hayatında aşırılığa ve lükse yer vermemektedir.

3. Sosyal Bilgiler Öğretmen adaylarına Göre İsrâf Alanları

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının israf algısına göre en çok israf yapılan alanları Şekil 2’de yer alan konular oluşturmaktadır.

Şekil 2 incelendiğinde sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ifadelerinde yer alan israf alanları şöyledir: Zaman, gıda, giyim, sağlık, kırtasiye, teknoloji, doğal kaynaklar, para, ulaşım. Öğretmen adayları en çok israfı bu alanlarla yaptıklarını ifade etmektedir.

Şekil 2. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının israf alanlarına ilişkin algıları

daha çok kim ne dedi, kim ne yaptı, vs. içerikli gündelik konuşmalarla ve sosyal medyada vaktimi israf ediyorum.” Zaman, öğretmen adaylarında önemli ölçüde pişmanlık oluşturan ve geri alnamayan tek şey olarak nitelendirilen bir israf alanıdır.

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarına göre önemli bir israf alanı da “gıda”dır. Öğretmen adaylarının bir kısmı bu konuda dikkatli davranmakta fakat diğer insanların dikkatsizliğinden yakınmaktadır. Bir kısmı ise kendisi gıda israfı yaptığını ifade etmektedir. En önemli gıda israfı, kişinin fazla yiyecek, içecek ve pazar alışverişi yaparak kalanı çürüdüğü için çöpe dökmesi; evde ve otelde tabağına yiyebileceğinden fazla yiyecek alarak doyduktan sonra kalanı çöpe atması biçimindedir (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K9, K10). K5:

“Bence herşey dâhil uygulamaları büyük bir israf kaynağı. Mesela otellere gittiğimizde en çok gözüme çarpan şey bizim insanımızın doyumsuzluğu. Adam, bir kişilik tabağı üç kişinin yiyebileceği yemeği alıyor. Sonra onu götürüp çöpe döküyor. Aslında sadece yemekte değil her alanda bunu yapıyor. Evinde olsa ışığı kapatıp uyuyacak fakat otelde ışık sabaha kadar açık kalıyor. Ya da evinde olsa klimayı kapatıp uyuyacak ama (otelde) dışarıya çıkarken klimayı açık bırakıyor.”

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarına göre sigara önemli bir israf alanı olarak gıda alışverişi içinde yer almaktadır (K1, K2, K4). K10 evde ve tatilde gıdaya önem vermekte fakat gıdayı israf etmeme konusuna dikkat etmektedir. Pazar alışverişlerinde taneyle ürün aldığını, herşey

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarına göre “zaman” önemli bir israf alanıdır. İnsanlar genellikle dedikodu, sosyal medya, fazla uyuma, zamanı erteleme gibi sebeplerle zamanı israf etmektedir (K1, K2, K5, K6, K7, K9, K10). Boş boş filmlerin izlenmesi, boş muhabbetler, kafelerde sık vakit geçirme gibi davranışlar K9 tarafından zaman israfı olarak nitelendirilmektedir. Zaman, K9’un hayatındaki en büyük israf alanıdır: “Bazı şeylere geç kaldığım için zamanımı en büyük israfım olarak nitelendiriyorum.” K1: “Aşırı uykum nedeniyle zamanımı israf ettiğimi düşünüyorum çünkü işlerim aksıyor.” K5: “Kendimi geliştirmeye yönelik okumalar ve etkinlikler yapmam gerekirken

dâhil tatile gittiğinde açık büfe kahvaltıya rağmen tabağına yiyeceği kadar gıda aldığını ifade etmektedir. K10: “Örneğin pazara gidiyorum. Birkaç tane salatalık alıyorum. Arkadaşım diyor ki; alma öyle. Hem pazarcının yüzüne nasıl bakıyorsun?(diyor). Ama ne yapabilirim ki benim ihtiyacım bu kadar daha fazlasını alsam çöpe gidecek. İsrâf yani.” Aynı kişinin kozmetik söz konusu olduğunda aşırı alışveriş eğilimi düşünüldüğünde bir konuda israfı dikkat edilse de bir başka konuda edilemediği gerçeği ortaya çıkmaktadır.

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarına göre bir diğer israf alanı “giyim”dir. İhtiyaç fazlası giyim alışverişleri hem katılımcılarda hem katılımcı gözlemlerinde yer almaktadır (K1, K2, K3, K4, K6, K10). Giyim alanındaki israfı israfı yönettici birçok etken teşvik etmektedir. K1 için bu etken “moda” ve “indirim”dir. İstese de istemese de herhangi bir vitrinin önünden geçerken ya da herhangi bir sosyal medya sitesinde gezerken karşılaştığı indirimden etkilenmekte ve indirimle ilgilenmeye başladığında kendini moda ürünlerle iç içe bulmaktadır. Modanın cazibesine kapılan K1 israfı kaçan bir alışveriş yaptığını alışverişini tamamladıktan sonra fark etmektedir. K10 modadan ziyade indirimden ve özellikle de kırmızı renkli afişlerle ilan edilen indirimlerden etkilenmektedir. K10’a göre moda “saçma bir şey”dir. K3 için giyim konusunda israfı kaçan davranışlarının temelinde aile içindeki telkinler yatmaktadır. Ailesi telkinleriyle ve davranışlarıyla K3’te “para konuşturur, kıyafet yürütür” algısı oluşmuştur. K3:

“Babam, annem, abim, bana her zaman; erkek adamsın, cebinde para bulunsun, demiştir. Ya cebime para sıkıştırmıştır ya da oğlum cebindeki parayı tut, gün gelir lazım olur. Kıyafetine her zaman dikkat et, hiçbir zaman kirli olmasın, insanlara iyi görün, (demiştir). Çok haklılar. Her zaman bunu düşünmüşümdür. Bu yüzden her zaman kıyafete kesinlikle masraf yaparım. Verdiğim paraya acımam. Tek acımadığım nokta da herhalde bu.”

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarına göre bir diğer israf alanı “teknoloji”dir. Bu alanda özellikle cep telefonu alımında israf yapılmaktadır. Üretici firmalar bu israfı besleyebilmek için bir modelde sunduğu bir özelliğin gelişmişini bilinçli olarak bir üst modelde sunarak tüketimi teşvik etmektedir (K1, K4, K6, K7). K6: “Teknolojide israf genellikle üreticiden kaynaklanıyor. Bir üretici ürettiği telefonun özelliğini biliyor ancak iki özelliği aynı telefona bilerek yüklemiyor. Önce birini piyasaya sürüyor sonra yeni bir model çıkararak diğer özelliğini (ona yüklüyor) piyasaya sürüyor. Bu da israfı tetikleyen bir durum.” K4: “Basit bir telefon işimizi görürken üst modelleri almaya çalışıyoruz. Yeni bir cihaz alınca daha üstün olma düşüncesi ortaya çıkıyor.”

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarına göre bir diğer israf alanı “kırtasiye”dir. Alınıp da çözülmeyen test kitapları, fotokopiler, ders çalışırken atılan kâğıtlar ve kâğıt bardaklar israf edildiği için katılımcılarda pişmanlık uyanmaktadır (K5, K6, K7, K8). K7 müsvedde olarak kullanılan ya da atılan kâğıtlara dikkat çekerek şöyle demiştir: “Mesela kâğıdın bir tarafında yazı var fakat diğer tarafında yazı yok. Onu alıp diğer tarafına baskıla. Arkasına basınca olmuyor mu? Sonuçta aynı. Okuyabiliyoruz.” K8 ise okulda tüketilen kâğıt bardaklara dikkat çekmiştir: “Mesela hocam her sabah okulda kahve içiyorum. Pet bardaklarla içiyorum. Onun yerine sınıfta dolap olsa, cam bardağımla kantine gidip alsam mesela. Ya da bardağımı yanımda, çantamda taşıyabilsem hem israf olmazdı hem de çayın ve kahvenin tadı daha güzel olurdu.”

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarına göre bir diğer israf alanı “sağlık”tır. Katılımcılar “kozmetik” konusunda aşırıya kaçarak cilt sağlığına, “ilaç tüketimi” konusunda aşırıya kaçarak beden sağlığına, “duygularını” yıpratarak ruh sağlığına zarar vermektedir (K5, K7, K10). K5

ve K7 duygu israfı yaparak aslında ruh sağlığına zarar verdiğini ve bundan dolayı pişmanlık duyduğunu ifade etmiştir. K7: "Duygularımı boş yere, insanlar ne der diye düşünerek israf etmişim. Zaman kaybı. Sağlık kaybı. Psikoloji kaybı. İnsanların ne diyeceğini önemseyerek kendi isteklerimden vazgeçmişim. Sürekli birilerinin yönlendirmesiyle hayatıma devam etmişim." K5: "İnsanlara çok fazla değer verip karşılığını alamayınca duygularımı da israf etmişim. Bundan dolayı üzülüyorum ve yıpranıyorum."

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarına göre önemli bir israf alanı da "doğal kaynakların kullanımı"dır. Elektrik ve su kullanımında yapılan israf bunların başında gelmektedir (K1, K5, K6, K7, K8, K9, K10). Elektrik israfı genellikle ışığın açık bırakılması şeklinde yapılmaktadır. Su israfı ise el yıkama, diş fırçalama, bulaşık yıkama, banyoda sıcak su gelene kadar suyu boşa akıtma gibi temel kullanım alanlarının yanı sıra bahçe sulama ve kaçak kullanım olarak ifade edilmiştir. K8: "Sabah uyandım. Banyo yapacağım. Musluğu sıcak su gelene kadar açık bırakıyorum. Bunun yerine akan suyu başka amaçlarla değerlendirebilirdim." K7; "Su kaynaklarını bilinçsizce kullanıyoruz. Bunu sadece evlerimizde bireysel olarak yapmıyoruz. Devletler düzeyinde de yapıyoruz" demiştir. K1 su israfının bireyin hızlı yaşama ve pratik olma ihtiyacından kaynaklandığını, hızla bir yere yetişme çabasıyla bireyin ne yaptığını fark etmeksizin su kullandığını ifade etmiştir. K7, K9, K10 ayrıca "ağaç" israfına dikkat çekmiştir. Bunun yanı sıra K8 geri dönüşümü mümkün olan atıkların bilinçsizlik yüzünden çöp olduğunu ve değerlendirilemediğini ifade etmiştir.

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarına göre bir diğer israf alanı "para"dır. Öğrenci bütçesinin kısıtlarına rağmen öğretmen adayları para israfı yapmakta, çoğu zaman eksi bütçeye düştükleri halde kendilerini engelleyememektedir (K1, K2, K4, K6, K7, K9, K10). Öğretmen adayları boşa para harcadıkları alanları; "kozmetik" (K10), "yakıt" (K1, K3, K4, K8), "giyim" (K1, K2, K3, K4, K6, K10), "kredi" (K3) olarak belirtmiştir. K1, K3, K4, K8 özel araç kullanarak insanların boş yere yakıt israfı yaptıklarını belirtmiştir. K3 özel araç kullanımının aynı zamanda vergi, sigorta, sarf masrafları, parça değişimi gibi gerekleriyle para israfına neden olduğunu ifade etmektedir. Özel araç kullanımı ve yakıt israfı aynı zamanda "ulaşım" alanındaki israfı da ifade etmek üzere kullanılmıştır.

4. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarına Göre İsrafın Sonuçları

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının israf algısında israf sonucunda hemen oluşan ve israf devam ettiği sürece gelecekte oluşması beklenen iki farklı sonuç bulunmaktadır. Bu sonuçlar Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3.

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İsrafın Sonuçlarına İlişkin Algıları

Mevcut Sonuçlar	Beklenen Sonuçlar
➤ Yokluk ve muhtaçlık	➤ Yokluk ve muhtaçlık
➤ Pişmanlık	➤ Kıtlık
➤ Mutluluk	➤ Kuraklık
	➤ Atıkların ve çöplerin birikimi
	➤ Çatışma ve kargaşa
	➤ Sağlık sorunları

Tablo 3 incelendiğinde sosyal bilgiler öğretmen adaylarının israfın mevcut ve beklenen sonuçlarına ilişkin algıları görülmektedir. Öğretmen adaylarının israf içeren bir eylemde

bulunduktan hemen sonra veya kısa bir süre içinde karşılaştığı mevcut sonuçlar; yokluk ve muhtaçlık, pişmanlık, mutluluktur. İsraf eylemine devam edildiği müddetçe karşılaşılmaması beklenen sonuçlar ise; yokluk ve muhtaçlık, kıtlık, kuraklık, atıkların ve çöplerin birikimi, çatışma ve kargaşa, sağlık sorunları boyutlarındadır.

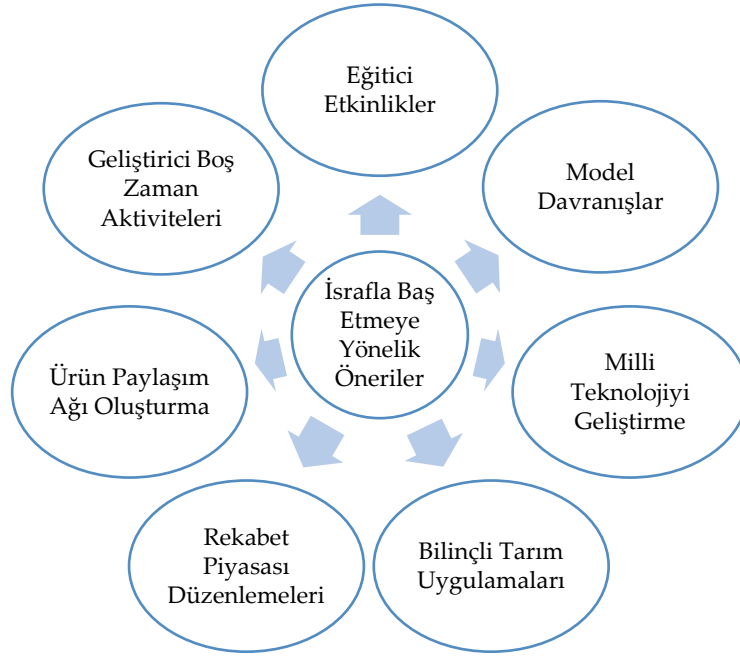
Öğretmen adayları "israf" içeren eylemlerinin farkındadır. Bu farkındalık israf anında zaman zaman perdelse de israf eyleminde bulunduktan sonra -mutlaka kendilerine itiraf ettikleri ya da itiraf etmek zorunda hissettikleri- birtakım sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Özellikle kısıtlı bütçeye sahip olan katılımcılar ay sonu gelmeden parasının bittiğini ve arkadaşından borç istemek zorunda kaldığını fark ettiğinde israf sonucunda oluşan "yokluk ve muhtaçlık" ile yüzleşmektedir. İsraf sonrasında oluşan duygu "pişmanlık" ve "mutluluk" gibi iki uç noktadadır. Genel duygu "pişmanlık" duygusudur (K1, K2, K3, K4, K6, K7, K8, K9). Bu duygu ya parasının tükendiğini anlamakla veya gereksiz bir kullanım içinde olduğunun farkına varmakla başlamaktadır. Farkına varmış olmak K1, K2 ve K7 için "berbat bir duygu"; K3 için "kullanılmışlık hissi"; K4 için "hesap yapmanın başlangıcı"; K8 için "enerji düşmesi" ifadeleriyle açıklanmıştır. K2 ve K4 için israfın farkında olduğunda değil paranın bittiğini gördüğünde pişmanlık gelişmektedir. Onun öncesi "mutluluk" olup bu mutluluk "mükemmellik", "kalite", "eylemsizlik" olarak ifade edilmektedir. K10 ise israf öncesi ve sonrası "mutluluk" hissetmektedir.

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarına göre israf olgusu "birikerek ilerlemekte ve çoğalmaktadır". İsraf devam ederse bireyi ve toplumu birtakım önemli sorunlar beklemektedir. Bu sorunlardan bazıları şöyledir: Yokluk ve muhtaçlık, kıtlık, kuraklık, atıkların ve çöplerin birikimi, çatışma ve kargaşa, sağlık sorunları. İnsanlar bireysel ve toplumsal düzlemde maddi sıkıntılarla karşılaşacak ve bu sıkıntılar yokluğa ve muhtaçlığa sürükleyecektir (K3, K4, K7, K9, K10). Doğal kaynaklar, yenilenemez enerji kaynakları azalacak ve tükenecek, kıtlık başlayacaktır (K5, K6, K7, K9, K10). Ekosistem bozulacak, iklim değişecek, kuraklık başlayacaktır (K7). Bunlarla etkileşimli sağlık sorunları başlayacak, hastalıklar yayılacaktır (K7, K9). İnsanlar, içinden çıkamazlık duygusuna kapılacaklar, zengin ile fakir arasındaki fark daha da açılacak çatışmalar ve kargaşalar yaşanacaktır (K1, K4, K6, K7, K10). K6: "Zenginler bolluktan dolayı çok israf ediyor. Fakirlerin onlara karşı bakış açısı değişebilir. Toplumda zengin ve fakir arasında bir çatışma olabilir." Tüm bunlar olurken insanların elde etmiş olduğu ürünlerin birikimi ayrıca atıkların ve çöplerin fazlalığı problemini getirecektir (K4).

5. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İsrarla Baş Etmeye Yönelik Önerileri

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının israf algısında yer alan boyutlardan biri israrla baş etme hakkındadır. Öğretmen adaylarının bu kapsamdaki önerileri Şekil 3'te yer almaktadır.

Şekil 3. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının israfla baş etme konusundaki önerileri

Şekil 3 incelendiğinde sosyal bilgiler öğretmen adaylarının israfla baş etme önerileri görülmektedir. Bu öneriler arasında; "eğitici etkinlikler", "model davranışlar", "milli teknolojiyi geliştirme", "bilinçli tarım uygulamaları", "rekabet piyasası düzenlemeleri", "ürün paylaşım ağı oluşturma", "geliştirici boş zaman aktiviteleri" yer almaktadır. Öğretmen adayları okulda, toplumda, medyada yer verilecek birtakım eğitici etkinliklerle insanlara "bireysel farkındalık", "sorumluluk bilinci" ve "duyarlılık" kazandırılabilceği ve bunun israfı önlemede işe yarayacağı kanaatinde. "Kamu spotu", "kısa film", eğitici ve yönlendirici "reklam" gibi unsurlar medyada yer alması önerilen eğitici etkinliklerdir.

Katılımcılar, israf karşıtı modellerin israfın önlenmesine katkı sağlayacağını düşünmektedir. Bu konuda öğretmenlerin ve medya modellerinin israfı duyarlı birer "model olması" gerektiğini belirtmektedir. Öğretmen adayları en büyük israf kaynaklarından birinin "teknoloji" alanında olduğunu belirtmişlerdir. Bu konuda "yaygın kullanılan teknolojik araçların üretiminde milli üretime geçilmeli, üretilen milli teknoloji ise israfı teşvik eden unsurlardan arındırılmalı" önerisinde bulunmuşlardır. Tarım arazilerinin yanlış kullanıldığını ifade eden katılımcılar, böyle devam ederse gelecekte önemli sorunlarla karşılaşılacağını belirtmektedir. Bu konuda "her bir çiftçinin ziraat mühendisi seviyesinde bilgi sahibi olması gerektiğini, bunun için destekleyici eğitimler düzenlenmesi ve tarımda uzman desteği verilmesi gerektiğini" ifade etmişlerdir. K7 gelecekle ilgili beklenen sıkıntıları anlatırken; "tarımla ilgilenen çiftçiler en azından ziraat mühendisi kadar -ya da bir mühendis kadar olmasa da- bilinçli tarım konusunda bilgili olması şart" demiştir. Bunu gerçekleştiremez isek yakın gelecekte bekleyen tehlikeyi şöyle ifade etmiştir: "Bunu yapamaz isek toprak verimini kaybedecek. İnsanlar yeni tarım alanı açabilmek için ağaçları katletmek zorunda kalacaklar ki ağaçların katledilmesi zaten bizim sonumuz demek."

Öğretmen adaylarının israfla baş etmede bir diğer önerisi rekabet piyasasıyla ilgilidir. Bu bağlamda katılımcılar, insanların ihtiyaç fazlası alışverişi her ne kadar piyasayı canlı tutsa da uzun vadede önemli kayıplara neden olabileceğini vurgulamıştır. Bu gerekçe ile öğretmen

adayları, rekabet piyasasının çok boyutlu unsurlarıyla oluşturduğu indirim beklentisinin etkilerinden insanımızın kurtarılması gerektiğini ifade etmiştir. Sürekli bir indirim beklentisinin önlenmesi için "rekabet piyasası düzenlemelerine gidilmesi", "indirim dönemlerinin sabitlenmesi" hatta "küresel pazar piyasasının etkilerinin minimize edilmesi" gibi önerilerde bulunmuştur.

Öğretmen adaylarının diğer önerileri arasında kullanılmayan ürünlerin paylaşım açılacağı "ürün paylaşım ağı oluşturma" ve gençlerin boş zamanlarını geliştirici etkinliklerle değerlendirebileceği "geliştirici boş zaman aktiviteleri" yer almaktadır. K6 elindeki birçok kullanmadığı ürünün beklediğini ve boş yere atıldığını belirterek "kullanılmayan ve biriken ürünlerin başkalarının kullanımına sunulması için kampanyalar düzenlenmeli" önerisini getirmiştir. K6 ve K7 özellikle üniversite öğrencilerinin boş zamanına dikkat çekerek "boş zamanların geliştirici eğitim faaliyetleriyle doldurulması" konusunda çalışmalara ihtiyaç olduğuna işaret etmiştir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmada sosyal bilgiler öğretmen adaylarının israf algısını oluşturan öz yapı ve bu yapının boyutları ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışma bulguları çerçevesinde çeşitli sonuçlara ulaşılmıştır. Bu sonuçlara ve sonuçlarla tartışılacak bazı kaynaklara bu başlık altında yer verilmektedir. Öncelikle sosyal bilgiler öğretmen adaylarının israf algısını açıklayan beş temel tema tespit edilmiştir. Bu temalar şöyledir: Sosyal bilgiler öğretmen adaylarına göre israfın anlamı, sosyal bilgiler öğretmen adaylarına göre israfa yöneltici ve israfı sınırlandırıcı etkenler, sosyal bilgiler öğretmen adaylarına göre israf alanları, sosyal bilgiler öğretmen adaylarına göre israfın sonuçları, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının israfla baş etmeye yönelik önerileri. Bu temalar sosyal bilgiler öğretmen adaylarının israf algısını oluşturan zihinsel şemaları temsil etmektedir.

İsraf kavramı, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının zihninde "kaos", "ihtiyaç fazlası tüketim" ve "gereksizlik" kavramlarını çağrıştırmaktadır. Öğretmen adaylarına göre alışveriş ve kaynakların tüketimi konusunda ihtiyaç fazlası tüketim yapılmaktadır. "İhtiyaç" kavramı bu bağlamda bir sınırlandırmaya muhtaçtır. Akhan (2015, s.376) ihtiyacı; "karşılandığında rahatlık, karşılanmadığında sıkıntı veren şey" olarak tanımlamaktadır. Katılımcılar ise ihtiyaç kavramını, gereği kadar tüketimle açıklamışlardır. Bu sonuç, öğretmen adaylarının israfa yönelik "farkındalık" sahibi olduğunu göstermektedir. Bu farkındalığa rağmen öğretmen adayları israfa devam etmekte, israftan kaçınma konusunda "irade eksikliği" göstermektedir. Bu sonuç, eğitimde, sosyal bilgiler eğitiminde ve öğretmen eğitiminde farkındalık oluşturma ötesinde, değerlerin içselleştirilmesine yönelik duyuşsal alan hedeflerine ihtiyaç bulunduğunu göstermektedir.

Çalışmada, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının israf eyleminde birtakım yöneltici etkenler tespit edilmiştir. Öğretmen adayları; psikolojik, sosyal, kültürel, ekonomik ve medya kaynaklı etkenlerin etkisinde kalarak israf yapmaktadır. Bu kapsamda ruhsal durum, ilgi çekme isteği, güç ve statü beklentisi, özgüven ve öz saygıdan oluşan öz benlik inşası, kişilik özellikleri (psikolojik); aile, sosyal çevre, arkadaş, okul, toplum (sosyal); kapitalizm (ekonomik); popüler kültür ve hız odaklı yaşam biçimi (kültürel); sosyal medya, kitle iletişim araçları (medya) gibi etkenler tespit edilmiştir. Öğretmen adayları, bu etkenler karşısında ihtiyacı olmasa bile tüketime odaklanabilmektedir. Alışveriş, dolayısıyla tüketim onlara kendini iyi, güçlü ve saygın hissettirmektedir. Kişi eğer bu hisleri iç motivasyonel süreçlerden beslenen ahlaki

kimliğinden değil de kendi bütçesinin zararına olduğunu bile bile dış güdümlü motivasyonel süreçlerden, alışverişten, alıyor ise eğitimciler olarak bireylerin/öğretmen adaylarının iç motivasyonel süreçlerle olumlu benlik gelişimini tamamlamadaki eksiklikleri üzerine düşünülmesi gerekmektedir. Ahlaki eylem ile ahlaki kimlik ve boyutları arasındaki ilişkileri ortaya koyan birçok çalışma bu ihtiyacı önemli kılan bulgular sunmaktadır (Atkins, Hart ve Donnelly, 2004; Ersoy, 2018; Hardy ve Carlo, 2011; Narvaez ve Lapsley, 2009; Onat, 2011). Dolayısıyla sosyal bilgiler dersinde ve öğretmen eğitiminde yer alan karakter ve değer eğitiminde bu konu titizlikle işlenebilir.

Sosyal bilgiler öğretmen adayları birçok alanda özellikle giyim alanında “indirim” kavramından oldukça etkilenmektedir. En etkili kampanyalar kırmızı renkle sunulan indirim kampanyalarıdır. Bu indirim kampanyalarıyla karşılaşan öğretmen adaylarının önemli bir çoğunluğu kendini bir mağazayı veya internet alışveriş sitesini dolaşırken bulmaktadır. Moda ürünler onları çekmekte ve öğretmen adayı genellikle kendini alışveriş yapmış bir şekilde bulmaktadır. Bu hesaplama dışı alışverişi onu zaman zaman pişmanlık ve muhtaçlık içine düşürse de bir sonraki alışverişte yine aynı süreç yaşanmaktadır. Sürecin sonunda alışveriş yapmaksızın mağazadan ya da siteden çıkabilen öğretmen adayları ise indirim algısının en azından ilgisini çektiğini ve mağazayı dolaştığını ifade etmektedir.

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarını içine çeken indirimler ekonominin bir parçasıdır. Rekabet piyasası moda, indirim ve reklam gibi birçok araçla tüketime teşvik etmektedir. Bu, tüketimde genel bir tablodur. Türkiye İsrar Raporu verilerine göre insanlar genel olarak ihtiyaçlarını indirim dönemlerinde karşılamaktadır. Farklı olarak, giysi alışverişine çıkmadan önce ihtiyacına karar verip planlı alışveriş yapmaktadır (TCTB, 2018, s.233). Öğretmen adayları ise planlanmış bir alışveriş yapmadığını, indirim cazibesine kapıldığını ifade etmektedir. Kaya ve Oğuz (2010, s.153-158) tarafından yapılan çalışmaya göre ise üniversite gençliğinin üçte ikisi tüketim tercihlerinde reklamlardan etkilenmektedir. Gıda, teknoloji ve giyim alanları reklamlardan en çok etkilenilen alanları oluşturmaktadır. Gençler statü, moda ve marka etkisiyle giyim alışverişi yapmaktadır. Fiyata uygunluk, statüye uygunluk, tarzını yansıtması, moda başta gelmektedir.

Sosyal bilgiler öğretmen adayları kültürün etkisiyle de israf yapmaktadır. Günümüzün hız odaklı yaşam biçimi ve popüler kültür öğretmen adaylarını tüketime teşvik etmektedir. Popüler kültürün bireylerin tutum ve kanaatlerini etkileyerek onları tüketime teşvik ettiği bilimsel bir olgudur (Akar, 2009, s.206). Öğretmen adaylarına göre bunu “birşeylere geç kalma” ve “tüetime mecbur hissetme”, daha pahalı, daha farklı, daha kaliteli ve modaya uygun giyinerek “beğenilme ve ilgi toplama”, “toplumsal sınıf atlama” gibi duygular ve özentiler oluşturarak yapmaktadır. Katılımcılar, dolabında veya evinde alınmış fakat kullanılmayan birçok ürüne sahiptir. Sadece popüler kültür değil aynı zamanda ulusal kültür de tüketimi etkilemektedir. Örneğin, Türkiye İsrar Raporu verilerine göre tüketim davranışları üzerinde gelenek ve göreneklerin etkisi bulunmaktadır. %52,3 oranında insan çeyiz olarak aldığı fakat kullanmadığı ürünlere sahiptir (TCTB, 2018, s.233). Gelenek etkisiyle alınıp da kullanılmayan, toplumun sosyal ve ekonomik yapısını olumsuz etkileyen israf içerikli düğün harcamaları da israftan sayılmaktadır (Keha, 2017, s.1283).

Çalışmada, israfa yöneltici etkenler kadar israfı sınırlandırıcı etkenler konusunda ulaşılan sonuçlar önem taşımaktadır. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının israf eğilimini sınırlandırıcı etkenler arasında; “farkındalık”, “uyarı”, “kolaylık sağlama”, “aile” ve “ekonomik sıkıntı” tespit edilmiştir. Bu konuda dikkat çekilesi konu tüm bu sınırlandırıcı boyutlardan sadece

“aile” ve “kolaylık sağlama” etkisinin sürdürülebilir olduğudur. Aile içinde tasarruf becerisi kazanmış bireylerin israfıya yönelmediği, kolaylık sağlama konusunun ise özellikle zaman tasarrufuna yönelik uygulamalarda işe yaradığı görülmüştür. Diğer sınırlandırıcı etkenlerin etkisi o etken ortadan kalkıncaya kadar olup, sürdürülebilir değildir.

Çalışma bulguları israfın hayatın birçok alanında yapılmakta olduğunu göstermektedir. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının israf algısına göre israf yapılan alanlar arasında; zaman, gıda, giyim, sağlık, kırtasiye, teknoloji, doğal kaynaklar, para, ulaşım tespit edilmiştir. Tüm bu alanlar bir taraftan ülke politikalarında dikkat edilmesi gereken israf alanlarını sunarken diğer taraftan sosyal bilgiler eğitiminin ekonomi disipliniyle ilişkili içeriğinde dikkatle değinilmesi gereken alanları sunmaktadır. İsrاف kavramının bireysel ve toplumsal boyutta incelendiği bir çalışmada bireysel davranış boyutunda; moda için alışveriş, ihtiyacı olmasa da mağazaları kontrol etme, geliriyle orantısız yapılan alışveriş, ihtiyacı olandan fazla elektrik, su, yiyecek tüketimi gibi unsurlar yer almaktadır. Toplumsal boyutta ise kaynakların etkin kullanılmaması, toplum refahını olumsuz bir şekilde etkileme, tüketim toplumunun bir sonucu olması gibi unsurlar yer almaktadır (Terzi ve Altunışık, 2016, s.97).

Sosyal bilgiler öğretmen adayları israf ettiği alanlar arasında gıda konusunda daha dikkatlidir. Buna rağmen en önemli gıda israfı, kişinin fazla yiyecek, içecek ve pazar alışverişi yaparak kalanı çürüdüğü için çöpe dökmesi; evde ve otelde tabağına yiyebileceğinden fazla yiyecek alarak doyduktan sonra kalanı çöpe atması biçimindedir. Türkiye İsrاف Raporu verilerine göre gıdaların tüketilmeden çöpe atılma eğilimi yüksek gelir gruplarında daha fazla görülmektedir. Gıdanın çöpe atılma nedenleri aranda ilk sırayı %74,2 oranıyla gıdanın bozulması almaktadır (TCTB, 2018, s.230). Tepecik ve Gümüş (2017, s.161) gıda konusunda önemli bir israf alanını ekmeğın oluşturduğunu ve bunun nedeninin ise ihtiyaçtan fazla ekmek alımı olduğunu ifade etmektedir. Yazıcı ve Yazıcı (2017, s.679-680)'ya göre “et, balık, kümes hayvanları, süt ve süt ürünleri, sebzeler meyveler tahıllar gibi temel gıda ürünlerinde dengeli ve sağlıklı beslenmeyi ekonomik olarak karşılayabilecek üretimin geliştirilmesi” durumunda gıda israfı önlenilecektir.

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının israf algısında yer alan önemli bir israf alanı da sağlıktır. Öğretmen adayları gereksiz ilaç alımı, aşırı kozmetik kullanımı, duyguları yıpratma gibi konularda sağlık israfı yapılmaktadır. Elbette sağlık israfı bunlarla sınırlı değildir. Bireysel ve kurumsal açıdan düşünülecek olursa hastaların bekleme süresi, gereksiz yapılan tetkikler, ilaç ve malzeme kullanımları, çalışanların etkili organize edilememesi, vs. gibi birçok farklı sağlık israf konusu bulunmaktadır. Sağlık kurumları bu sorunu “yalın uygulamalar” aracılığıyla çözmeye çalışmaktadır (Yılmaz, Alıcı ve Karaman, 2017, s.66-67; Dickson, Singh, Cheung, Wyatt ve Nugent, 2009; Özen, 2015; Şimşir, Bağış, Kurutkan ve Oğuz, 2013). Bu uygulamaların eğitim kurumlarında uygulanabilir olup olmadığını gösterir çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Ancak bireysel anlamda öğretmen adaylarının gereksiz ilaç alımı ve kozmetik kullanımı konusunda bilinçlenmesi, duygusal yıpranmayı minimize edebilecek derecede etkili iletişim becerileri kazanması hem fizyolojik hem psikolojik açıdan sağlıklı öğretmenler yetişmesi için faydalı olabilir.

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının israf algısında yer alan önemli bir israf alanı doğal kaynakların kullanımınıdır. Mümkün olduğunca geri dönüşümü mümkün olan atıklar bilinçsizlik yüzünden çöp olmaya terk edilmemeli ve geri dönüşümü sağlanmalıdır. Oldukça geniş bir kullanım alanı sunabilme potansiyeline sahip atıklar değerlendirilerek ekonomiye kazandırılmalıdır. Bunun bir örneği, kumaş, kâğıt, plastik gibi atıkların geri

dönüştürülmesinden elde edilen ürünlerin sanat derslerinin öğretilmesinde oldukça kullanışlı ve pratik olduğunu kanıtlayan bir çalışmada görülmektedir (Yeboah, Asante ve Opoku-Asare, 2017, s.193). Yine bir başka çalışmada, Iwai ve Santimataneedol (2018, s.14-16) öğrencilere yiyecek atıklarından gübre üretmeyi öğretmişler ve hem yiyecek atıklarını değerlendirmişler hem de doğal gübre ile çevrenin korunmasına katkı sağlamışlardır. Bu çalışma sürecinde “öğrenciler yemek atıklarının tamamen işe yaramaz olmadığını ancak bitkiler için organik gübre olarak kullanılabileceğini” öğrenmişlerdir. Böylece hem atık yönetimini hem bilimsel metotları hem de çevreye nasıl pozitif etkili olunabileceğini öğrenmişlerdir.

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarına göre “teknoloji” alanında israf yapılmaktadır. Bu konudaki en fazla israfı cep telefonları oluşturmaktadır. Türkiye’de bireylerin %70,9’u 1 adet, %13’ü birden fazla cep telefonuna sahiptir (TCTB, 2018, s.228). Uzgören, Şengür ve Yiğit (2013, s.29-37) tarafından yürütülen bir çalışmada da üniversite öğrencileri benzer konuyu vurgulamıştır. Öğrenciler, “zorunlu ihtiyaçlarını karşılayamayan kimselerin pahalı cep telefonu talep ediyor olmasını” kesinlikle israf olarak nitelendirmiştir. Öğrencilerin cep telefonuna sahip olma yaşı yoğun olarak (%45) 13 ve 14 yaşlarıdır ve o yaşlardan üniversite çağına kadar birçok kez telefon değiştirmişlerdir. Gösteriş merakı, çevreye ayak uydurma çabası, yoğun reklam ve kampanyalar cep telefonu kullanımında israfa neden olmaktadır.

Çalışmada sosyal bilgiler öğretmen adaylarının israf eyleminden hemen sonra bazı duygularla karşılaştığı ve israfa devam edilirse yakın gelecekte ülkeyi bekleyen sorunların farkında olduğu tespit edilmiştir. Öğretmen adayları israf içeren bir eylemde bulunduktan hemen sonra veya kısa bir süre içinde yokluk ve muhtaçlık, pişmanlık, mutluluk sonuçlarıyla karşılaşmaktadır. Onlara göre israf eylemine devam edildiği müddetçe yokluk ve muhtaçlık, kıtlık, kuraklık, atıkların ve çöplerin birikimi, çatışma ve kargaşa, sağlık sorunları gibi ciddi sonuçlarla yakın gelecekte karşılaşılması beklenmektedir. Bu durum onların israfın zararlarının farkında olduğunu göstermektedir. Ancak hem kendi hayatlarındaki israf kaynaklı sonuçlara hem de gelecekle ilgili kaygılarına rağmen öğretmen adayları israf eylemini sürdürmektedir. İsrاف eğiliminden vazgeçmeyen öğretmen adayları için tasarruf eğilimini geliştirmeye yönelik değer eğitimi ihtiyacı bulunmaktadır.

Çalışmaya katılan öğretmen adayları israf ile baş etme konusunda birtakım önerilerde bulunmuştur. Bu öneriler arasında; eğitici etkinlikler, model davranışlar, milli teknolojiyi geliştirme, bilinçli tarım uygulamaları, rekabet piyasası düzenlemeleri, ürün paylaşım ağı oluşturma, geliştirici boş zaman aktiviteleri yer almaktadır. Bu öneriler israfla baş etmede politika yapıcılara, öğretmenlere, öğretmen yetiştiren akademisyenlere, mühendislere, film yapımcılarına, sosyal proje yürütücülerine önerilerdir. Öğretmenler ve akademisyenler olumlu örnek davranışlarıyla öğrencilerine iyi birer model olmalı ve eğitici etkinliklerle israfı önlemeye çalışmalıdır. Öğrencilerin/öğretmen adaylarının ilgi alanlarını geliştirmeye yönelik boş zaman aktiviteleriyle özellikle zaman israfını minimize etmelidir. Politikacılar rekabet piyasası düzenlemelerine gitmeli, mühendisler milli teknolojiyi ve tarımı geliştirici faaliyetlerde bulunmalı, sosyal proje yürütücüleri kullanılmayan ürünlerin paylaşılacağı bir ağ oluşturmalıdır. Zira israf, ancak topyekûn bir gayret ve işbirliğiyle önlenebilecektir.

Bu çalışmada, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının israf algısını oluşturan yapıda keşfedilen beş temel boyut ve detayları açıklanmıştır. Öğretmen adayları israf kavramının anlamının farkındadır fakat buna rağmen israfa önemli ölçüde devam etmektedir. Psikolojik, sosyal, kültürel, ekonomik birçok faktör israfa etkilidir. Ancak israfa yöneltici etken her ne olursa olsun, ahlaki kimliği gelişmiş bir bireyde güçlü bir irade beklenmektedir. Bulgularda en

azından bir ikilem oluşması, irade ile yöneltici etkenin çatışması yer almamıştır. Bu nedenle öğretmen adaylarında israf eğilimine karşı irade eğitimi gerekmektedir. Böylece israf anında kısa süreliğine gerçekleşen algı perdelenmesi yaşanmayacaktır.

İrade gelişimine yönelik birçok kavram sosyal bilgiler dersinin içeriğinde yer almaktadır. Sosyal bilgiler (2018) öğretim programında “çevre okuryazarlığı”, “dijital okuryazarlık”, medya okuryazarlığı”, “finansal okuryazarlık”, “karar verme”, “öz denetim”, “problem çözme”, “iletişim” becerileri ve “duyarlılık”, “sorumluluk”, “tasarruf”, “vatanseverlik” değerleri irade gelişimine katkı sağlayarak israfa ilişkin birçok sorunun çözümüne katkı sağlayacaktır (MEB, 2018, s.9). Başarılı bir sosyal bilgiler eğitimi için, bu beceriler ve değerler, yakın geleceğin öğretmenleri olan sosyal bilgiler öğretmen adaylarında da gelişmiş olmalıdır.

Araştırmadan elde edilen sonuçlara dayalı olarak araştırmaya ve uygulamaya yönelik şu öneriler sunulmuştur:

- Öğretmen adayları israfın farkındadır ancak buna rağmen birtakım psikolojik, sosyal, kültürel ve medya kaynaklı israfa yöneltici etkenlerin etkisinde kalarak israf eğilimi göstermektedir. Öğretmen adayının etkenler karşısında iradesinin zayıf kaldığı düşünülmektedir. Öğretmen yetiştiren kurumlarda ve ortaokul sosyal bilgiler eğitiminin içeriğinde irade kazanımına yönelik teorik ve uygulamalı etkinlikler düzenlenebilir.
- Öğretmen adaylarına göre hayatın birçok alanında israf yapılmaktadır. Zaman, gıda, sağlık, kaynak kullanımı, bunlardan birkaçıdır. Öğretmen adayları tüm bu alanlarda yapılan israfı önlemede okulun eğitim sorumluluğu olduğunu fakat eğitim etkinliklerinde eksik kaldığını düşünmektedir. Genel anlamda okulda, özel anlamda sosyal bilgiler eğitimi kapsamında tasarruf, kanaat, sorumluluk gibi değerlerin ve zaman yönetimi, iletişim, öz denetim gibi becerilerin eğitime önem verilmesi; okulda israfın önlenmesinde farkındalık oluşturan eğitim etkinliklerinin düzenlenmesi önerilebilir.
- Öğretmen adaylarına göre insanların israf eğiliminde popüler kültür ve ürettiği medya modelleri oldukça etkilidir. Medyada olumlu davranış modelleri işlenirse etki de olumlu yönde olabilir. Kamu spotu, kısa film, reklam gibi unsurlarla tasarruf mesajı verilirken film modelleriyle de konuyla ilgili olumlu davranışlar desteklenebilir.
- Öğretmen adaylarına göre geri dönüşü olmayan tek israf alanı zamandır. Öğretmen adayları, önemli ölçüde zamanı israf etmektedir. İlgi ve yeteneklerine uygun ders dışı ek aktivitelerin niteliği ve sayısı artırılabilir.
- Eğitim alanındaki farklı çalışmalarda, eğitim kurumlarındaki israf ve israfın zararları araştırılmıştır. Bu çalışmada ise sosyal bilgiler öğretmen adaylarının israf algısı araştırılmıştır. Alanyazında israfın eğitim çalışmalarıyla nasıl önlenebileceğini açıklayan, uygulamada eylem planlarını ve sonuçlarını ortaya koyan, diğer branşlardaki öğretmenlerin/öğretmen adaylarının ve farklı eğitim düzeylerindeki öğrencilerin israf algısını ortaya koyan çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Akar, H. (2009). Popüler kültür ve moda. *Erciyes İletişim Dergisi*, 1 (1), 198-2006.
- Akdağ, H. ve Taşkaya, S. M. (2015). Vatandaşlık ve insan hakları eğitiminin sosyal bilgiler öğretimindeki yeri. R. Turan ve K. Ulusoy (Ed.), *Sosyal bilgilerin temelleri* (277-302). Ankara: Pegem Akademi.
- Akhan, N. E. (2015). Sosyal bilgilerde ekonominin yeri ve önemi. R. Turan ve K. Ulusoy (Ed.), *Sosyal bilgilerin temelleri* (373-391). Ankara: Pegem Akademi.
- Akşam Gazetesi (2019, 25 Temmuz). Türkiye 1 yılda 555 milyar TL kaynağını israf ediyor. <https://www.aksam.com.tr/ekonomi/iste-turkiyenin-israf-raporu-1-yilda-555-milyar-lira-cope-gidiyor/haber-992181> adresinden 16.11.2019 tarihinde erişildi.
- Atkins, R., Hart, D. ve Donnelly, T. M. (2004). Moral identity development and school attachment. D. K. Lapsley ve D. Narvaez (Ed.), *Moral development, self, and identity* (65-82). New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Beldağ, A. (2019). Öğretim programlarında değer eğitimi. S. Z. Genç ve A. Beldağ (Ed.), *Karakter ve değer eğitimi* (135-144). Ankara: Pegem Akademi.
- Brimer, M. A. ve Pauli, L. (1971). Wastage in education: A world problem. Paris: Unesco. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000001132> adresinden 07.12.2019 tarihinde erişildi.
- Coşgun, M. (2012). Popüler kültür ve tüketim toplumu. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1 (1), 837-850.
- Dal, N. E. (2017). Tüketim toplumu ve tüketim toplumuna yöneltilen eleştiriler üzerine bir tartışma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (19), 1-21.
- Dickson E.W., Singh, S., Cheung, D. S., Wyatt, C.C. ve Nugent, A.S. (2009). Application of lean manufacturing techniques in the emergency department. *The Journal of Emergency Medicine*, 37 (2), 177-182.
- Ersoy, F. (2018). İlham veren sosyal bilgiler öğretmenlerinin ahlaki kimlik profilinin gömülü teori bağlamında incelenmesi. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Food and Agriculture Organization of The United Nations [FAO] (2011). Global food losses and food waste: Extent, causes and prevention. <http://www.fao.org/3/mb060e/mb060e00.pdf> adresinden 12.11.2019 tarihinde erişildi.
- Güner, O. (2015). Asrın büyük afeti: İsraf. https://www.researchgate.net/publication/331824357_Asrin_Buyuk_Afeti_Israf_The_Great_Disaster_of_the_Century_Waste adresinden 23.11.2019 tarihinde erişildi.

- Hardy, S. A. ve Carlo, G. (2011). Moral identity: What is it, how does it develop, and is it linked to moral action? *Child Development Perspectives*, 5 (3), 212-218.
- Iwai A. ve Santimataneedol, O. (2018). Environmental education and sustainability in Mataneedol School: A case study of turning the school kitchen waste into the healthy soil and safety food project. *International Journal of Environmental and Rural Development*, 9 (1), 14-17.
- Kabapınar, Y. (2014). Kuramdan uygulamaya sosyal bilgiler öğretimi. Ankara: Pegem Akademi.
- Kalambura, S., Racz, A. ve Kalambura, D. (2015). Education in waste management. https://www.researchgate.net/profile/Sanja_Kalambura/publication/282808776_Education_in_Waste_Management/links/561ce2d208ae6d17308d3c10.pdf adresinden 07.12.2019 tarihinde erişildi.
- Kanık, Z. ve Temiz Dinç, D. (2017). Eğitim-tasarruf ilişkisi: Türkiye için bir uygulama. *Bankacılık ve Sigortacılık Araştırmaları Dergisi*, 2 (11), 59-91.
- Kaume-Mwinzi, R.K. (2017). Causes of education wastage and mitigation strategies in public secondary schools in Kitui central sub county in Kitui county, Kenya. *International Journal of Academic Research in Education*, 3 (1), 21-32.
- Kaya, K. ve Oğuz, Z. N. (2010). Üniversite gençliğinin alışveriş tercihlerinde tüketim kültürünün rolü. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22, 147-164.
- Kayhan, V. (2006). Kur'an'a göre israf ve iktisat. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 6 (2), 149-195.
- Keha, M. (2017). 19. yüzyılda düğünlerde yapılan israf ve buna karşı alınan tedbirler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21 (4), 1283-1296.
- Koroğlu, M. A. (2014). Tüketim kültürünün gençliğe etkisi üzerine bir değerlendirme. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 2 (4), 254-269.
- Köse, H. (2007). Kültürel/siyasal bir kimlikleşme aracı olarak giyim-kuşam modası. 38.Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, 10-15 Eylül, Ankara. <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/K%C3%96SE-H%C3%BCseyin-K%C3%9CLT%C3%9CREL-S%C4%B0YASAL-B%C4%B0R-K%C4%B0ML%C4%B0KLE%C5%9EME-ARACI-OLARAK-G%C4%B0Y%C4%B0M-KU%C5%9EAM-MODASI.pdf> adresinden 23.11.2019 tarihinde erişildi.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB] (2018). Sosyal bilgiler öğretim programı. <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103847686-SOSYAL%20B%C4%B0LG%C4%B0LER%20C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20PROGRAMI%20.pdf> adresinden 12.11.2018 tarihinde erişildi.
- Muttaqin, Z. (2018). The nature of excessive behaviour (Israf) in the Islamic economic framework. *Global Conference on Business and Social Sciences Series*.

<https://www.researchgate.net/publication/330359139> adresinden 12.11.2019 tarihinde erişildi.

Narvaez, D. ve Lapsley, D. (2009). Moral identity, moral functioning, and the development of moral character. D. M. Bartels, C. W. Bauman, L. J. Skitka ve D. L. Medin (Ed.), *The psychology of learning and motivation* (237-274). Burlington: Academic Press.

NTV (2019, 25 Temmuz). Türkiye'de israfın bedeli 555 milyar TL (Milli gelirin yüzde 15'i çöpe gidiyor). <https://www.ntv.com.tr/ekonomi/turkiyede-israf-in-bedeli-555-milyar-tl-milli-gelirin-yuzde-15i-cope-gidiyor,e5ZTjhwbjkaHB7j1VVFLZg> adresinden 12.11.2019 tarihinde erişildi.

Onat Kocabıyık, O. (2014). Benlik ve ahlaki kimlik. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 12 (27), 261-280.

Özçiçek Dölekoğlu, C. (2017). Gıda kayıpları, israf ve toplumsal çabalar. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 23 (2), 179-186.

Özen, İ. (2015). Yalın düşünce uygulaması: Hastanelerde değer katmayan faaliyetlerin ortadan kaldırılması. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 11 (44), 205-219.

Patton, M. Q. (2014). Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri (M. Bütün ve S. B. Demir, Çev. Ed.). Ankara: Pegem Akademi.

Polanec, B., Aberšek, B. ve Glodež, S. (2013). Informal education and awareness of the public in the field of waste management. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 83, 107-111.

Sancaklı, S. (2013). Hadisler çerçevesinde israf olgusunun analizi. *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (1), 45-86. http://isamveri.org/pdfdrq/D03583/2013_4_1/2013_1_SANCAKLIS.pdf adresinden 23.11.2019 tarihinde erişildi.

Sayın, Ö. (1994). Moda ve toplumsal katmanlar. *Sosyoloji Dergisi*, (5), 99-109. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/593144> adresinden 12.11.2019 tarihinde erişildi.

Seyyar, A. (2015). Ahlak terimleri. İstanbul: Rağbet Yayınları.

Soysaldı, M. (2005). Kur'an'da israf kavramı. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18 (18-19), 93-127.

Şimşir, İ., Bağış, M., Kurutkan, M. ve Oğuz, B. (2013). Sağlık hizmetlerinde israf yönetimi. IV. Uluslararası Sağlıkta Performans ve Kalite Kongresi. 01-03 Mayıs. Ankara. https://www.researchgate.net/publication/283290739_SAGLIK_HIZMETLERINDE_I_SRAF_YONETIMI adresinden 12.11.2019 tarihinde erişildi.

Tepecik, A. ve Gümüş, Ç. (2017). Ekmek israfını önleme konulu sosyal sorumluluk kampanyasına ilişkin akademisyen, uzman ve öğrenci görüşleri. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, (19), 161-181.

- Terzi, H. ve Altunışık, R. (2016). Müslüman tüketicilerin israf kavramına bakışı: Türkiye, Katar ve Endonezya ölçeğinde kültürlerarası bir mukayese. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 5 (2), 86-103.
- Türk Dil Kurumu [TDK]. Güncel Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/?kelime=%C4%B0SRAF> adresinden 16.11.2019 tarihinde erişildi.
- Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı [TCTB] Tüketicinin Korunması ve Piyasa Gözetimi Genel Müdürlüğü (2018). Türkiye İsrif Raporu. Ankara. <https://ticaret.gov.tr/data/5c51a78e13b8762dc06a72c9/31-01-2019%20ISRRAF%20RAPORU.pdf> adresinden 06.11.2019 tarihinde erişildi.
- Uzgören, E., Şengür, M. ve Yiğit, Ü. (2013). Üniversite öğrencilerinin cep telefonu talebinde israfa yönelik davranışlarının analizi: Dumlupınar Üniversitesi öğrencilerine yönelik bir uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18 (1), 29-44.
- Yağlı, S. (2013). Gündelik hayatın bir alanı olarak moda aracılığıyla kültürün yeniden inşası. *İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Çalışmaları Dergisi*, 2 (4), 37-63.
- Yazıcı, R. ve Yazıcı, A. (2017). İsrif ekonomisinin önlenmesinde bağımsız düzenleyici ve denetleyici kuruluşların önemi: Türkiye örneği. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 3 (4), 673-681.
- Yeboah, R., Asante, E. A. ve Opoku-Asare, N. A. (2017). Recycling solid waste materials to develop instructional resources for art education. *International Journal of Education Through Art*, 13 (2), 193-215.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin.
- Yılmaz, M., Alıcı, H. ve Karaman, M. (2017). Sağlık kurumlarında israf giderme yöntemleriyle yalın düşünce. *İ.Ü. Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 5 (2), 54-70.